

KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZLERİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ

EVLİYA ÇELEBİ

Journal of Political Sciences

Sayı: 02 Yıl: 2025

EVLIYA ÇELEBİ SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ
Sayı:2 / 2025

EVLIYA ÇELEBİ SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ
EVLIYA ÇELEBİ JOURNAL OF POLITICAL SCIENCES

Sayı / Number: 2
OCAK / JANUARY 2025

Sahibi / Owner
T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Uygulama ve Araştırma Merkezleri Koordinatörlüğü

İmtiyaz Sahibi
Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

Editör / Editor
Prof. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Arif KOLAY
Prof. Dr. Ayşe Nur SIR DÜNDAR
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ
Prof. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU
Doç. Dr. Eray ACAR
Doç. Dr. Erkan ÇAV

Görsel Tasarım ve Dizgi / Graftic Design & Typest
Öğr. Gör. Betül AYHAN

Kapak Tasarımı / Cover Design
Öğr. Gör. Adem DÖNMEZ

Yazışma Adresi / Correspondence Address:
Evliya Çelebi Siyasal Bilimler Dergisi
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Uygulama ve Araştırma Merkezleri Koordinatörlüğü,
Kütahya-Türkiye
evliyacelebisbd@dpu.edu.tr

E ISSN: 3062-2735

EVLİYA ÇELEBİ SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

Sayı:2 / 2025

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler

Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye
Entegrasyon Sorunu

*Integration Challenges of Syrian Refugees
in Turkey*

Mustafa Enes KALAYCI

1-6

1925 Tarihli Piyade Mecmuasında Türk
Piyadesinin Talim ve Terbiyesi

*1925 Turkish Infantryman's Training and
Education in the Turkish Infantry Journal*

Ahmet Ali KÜTAHYALI

7-15

Türkiye'nin Kıbrıs Politikası: Geçmişten
Bugüne Dış Güvenlik ve Politika

*Turkey's Cyprus Policy: From Past to
Present External Security and Politics*

Zeynep TOPBAŞ

16-23

İran'ın Gözünden Zengezur Koridoru:
Bölgesel Dengeler Ve Gelecek Senaryoları

*Zangezur Corridor Through The Eyes of
Iran: Regional Balances and Future
Scenarios*

Hüsamettin İNAÇ, Emine TERYAKİ

24-30

Sömürge Döneminde Cezayir Toplumu
Üzerine Bazı Fransız Etnografik
Çalışmalarından Örnekler (Model Olarak
Avrasya Toplumu)

*Examples of Some French Ethnographic
Studies on Algerian Society During the
Colonial Period (Eurasian Society as a
Model)*

**Hüsamettin İNAÇ, Abdelhamid
BERREGUÍA Aymene HADJİ**

31-38

EVLİYA ÇELEBİ SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ
Sayı:2 / 2025

SURİYELİ MÜLTECİLERİN TÜRKİYE'YE ENTEGRASYON SORUNU

Mustafa Enes KALAYCI¹

Öz

15 Şubat 2011 yılında Arap ülkelerinde “Arap Baharı” ayaklanmaları başlamış ve çoğu Arap ülkesine sıçramıştır. Arap Baharı kavramı Arap ülkelerinde sert ve baskıcı yönetime karşı artık daha özgür hayat talepleri doğrultusunda çıkmıştır. Özellikle Suriye özelinde olan ayaklanma ESAD rejimi tarafından diğer ülkelere nazaran daha sert bir güç kullanmıştır. 21. yy dünyasında yaşanan ve etkisi halen sürmekte olan Suriye savaşı karışıklığı hem Suriye hem bölgesel hatta uluslararası arenada sorun olmuştur. İç savaşın patlak vermesinin ardından milyonlarca Suriyeli ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Aslında bu göç hareketi sadece savaşın doğrudan etkileriyle sınırlı kalmamıştır. Artık Suriye’de yaşayan insanların temel ihtiyaçları karşılanamaz hale gelmiştir. Çatışma sırasında kamu hizmetlerinin çöküşü halkı daha da aciz bırakmıştır. Suriye’deki işsizlik oranları hızla artmış ve birçok kişi geçim kaynaklarını kaybetmiştir. Savaş dolayısıyla insanların ekonomik özgürlüklerinin yok olması durumuna gelmiş ve temel ihtiyaçlara erişilmez hale gelmiştir Hastaneler ve diğer sağlık merkezlerinin büyük bir kısmı zarar görmüş veya kullanılamaz hale gelmiştir. Ayrıca, temiz su kaynaklarının yok olması ve sanitasyon sisteminin çökmesi, salgın hastalıkların sebepleri olmuştur ve yaşam koşullarını daha da kötüleştirmiştir. Bu durum Suriyelilerin anavatanlarını terk etmek durumunda kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu makalede Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye olan entegrasyon problemi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeli, Türkiye

INTEGRATION CHALLENGES OF SYRIAN REFUGEES IN TURKEY

Abstract

On February 15, 2011, the "Arab Spring" uprisings began and spread across Arab countries, driven by demands for freer lives against oppressive regimes. In Syria, these uprisings were met with extreme force by the Assad regime, leading to a prolonged civil war. This conflict has created significant challenges both regionally and internationally. Following the outbreak of the war, millions of Syrians were forced to flee. This migration was not only a result of the war's direct impacts but also the collapse of basic living conditions. Public services deteriorated, leaving many without access to infrastructure, water, food, or shelter. Unemployment soared, and economic independence was lost, making basic needs inaccessible. Healthcare infrastructure was also severely damaged, with many hospitals rendered inoperable. Additionally, the lack of clean water and sanitation systems caused the spread of diseases, worsening living conditions. These dire circumstances compelled many Syrians to leave their homeland. This article explores the integration challenges faced by Syrian refugees in Turkey, highlighting the complex social and economic dynamics of this ongoing humanitarian crisis.

Keywords: Migration, Syrian, Türkiye

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans öğrencisi,
mustafaeneskalayci0@gmail.com

Giriş

2011 yılında Arap devrimi süreciyle beraber Tunus'ta, baskıcı rejime ayaklanma gösterileri başlamıştır. Arap ülkelerindeki özgürlük talepleri bastırılırken Suriye özelinde çok sert bir tutum sergilenmiş olup bazı eylemcilere silah ile bastırma yöntemi izlenmiştir. Öyle ki Suriye'deki yönetim destekli kuvvetler halka ateş açmış ve bu durum diğer Arap ülkelere nazaran Suriye'deki özgürlük talepleri artık iç savaşa doğru evrilmiştir. Bu durum sonucunda yaklaşık 1 milyon kişi hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 10 milyon kişi ülkeyi terk etmek durumunda kalmıştır. ‘‘ Suriye iç savaşının şiddetinin artmasına bağlı olarak milyonlarca Suriyeli başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır, Kuzey Afrika ve Avrupa ülkelerine göç etmiştir. İlk Suriyeli kafile 29 Nisan 2011 tarihinde Türkiye'ye ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı gittikçe artmıştır. ‘‘Açık kapı’’ politikası çerçevesinde Türkiye'ye giriş yapan hiçbir Suriyeli geri gönderilmemiş ve kendilerine ‘‘geçici koruma statüsü’’ verilmiştir.’’ (Özdemir, 2017, s. 2) Türkiye ve diğer ülkelere giden Suriyeli mülteciler sınır kapısından rahat şekilde geçmişlerdir. Verilen statü savaş bitmesi durumunda Suriyelileri geri gönderme konusunda Uluslararası Hukuk Türkiye Cumhuriyeti yanında yer almasını sağlayacaktır. Ancak bir parmak izi, isim gibi kişilerin kimliklerine dair bir bilgi alınmamıştır. Bu durum ilk başlarda bir sorun teşkil etmemiştir fakat bu durumun ehemmiyeti sonradan fark edilmiştir. Göç idaresi başkanlığı 2013 yılında kurulmuş olup kişilere çalışma hakkı statüsü, geçici ikamet kartı gibi kimlikler sonradan verilmiştir. Bu makalede Türkiye Suriyeli mülteciler için sosyal medya ve literatür araştırmasına göre alınması gereken önlemler ve sorunları ele almaktadır.

1. Göç

Göç tarih boyunca dünyada varlığını sürdüren bir olaydır. Göç insanların veyahut toplulukların doğduğu ya da yaşadığı yerlerden ayrılıp farklı bir yere taşınması olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası kuruluşlarca göç sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci gibi kavramlarca açıklanmıştır. TDK'ye göre göç; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi; taşınma, hicret, muhaceret.

1.1. Suriyeliler ve Göç

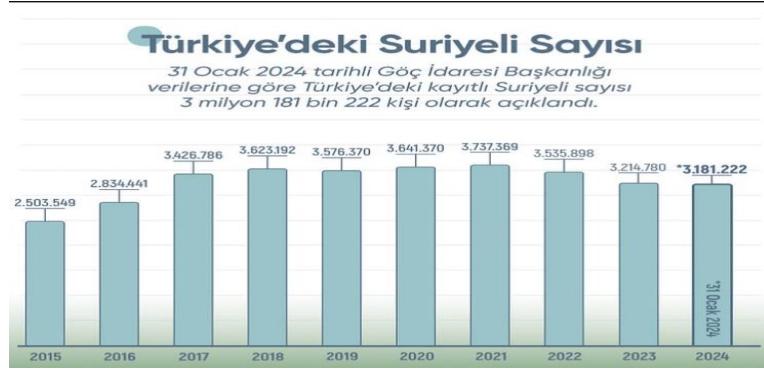
Türkiye 1951 Cenevre sözleşmesi gereğince sadece Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü vermektedir. ‘‘Avrupa dışından gelmiş kişiler ise Türkiye'ye geçici olarak sığınabiliyor ve kendilerine ‘‘sığınmacı’’ statüsü veriliyor. Bu sebeple, Türkiye'ye kaçan Suriyeler mülteci’’ değil ‘‘sığınmacı’’ statüsüne sahipler. ‘‘Sığınmacı’’ statüsü, mültecilikten doğan bazı doğal hakları içermediğinden, Türkiye yönetmelik ve genelgeler çıkararak Suriyeliler lehine özel uygulamaları yürürlüğe soktu. Türkiye, 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği uyarınca, ‘‘sığınmacı’’ statüsü verdiği Suriyelilere ‘‘geçici koruma’’ sağlıyor. Geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar hukuken ‘‘makul bir süre için Türkiye'de kalma’’ iznine ve ‘‘üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilene kadar geçici sığınma hakkına sahipler. Türkiye'nin izlediği ‘‘açık kapı politikası’’ çerçevesinde, pasaportu bulunmayanlar dâhil, kabul ettiği tüm Suriyeli sığınmacılara sağladığı ‘‘geçici koruma’’ rejimi, uluslararası kuruluşlar tarafından uluslararası hukuka ve insani yükümlülöklere uygun olarak değerlendiriliyor’’. (Kap, 2014, ss. 31-32) Bu durum sonucunda Suriyelilere geçici ikamet kartı, çalışma kartı gibi şartların kapısını aralamıştır. Ayrıca Suriyeliler için 2014 değişikliği neticesinde sağlık, eğitim gibi konularda alacakları yardımların sınırı çizilmiştir.

1.2.1 Suriyelilerin Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri

Suriye'den Türkiye Cumhuriyeti'ne göç her geçen gün artmakta. Azalma durumu ise Türkiye'den Avrupa Birliğine kaçak şekilde gidenlerdir. İç işleri bakanı ALİ Yerlikaya'nın ‘‘150.000 Suriyeli adreste yok büyük ihtimalle Avrupa'ya gittiler. (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).Zaten Suriyeliler

Türkiye Cumhuriyeti’ni Avrupa birliğine açılan kapı olarak görmeleridir. Bu durum savaş patlak vermesinin ardından Türkiye Cumhuriyeti göç edilen en fazla ülke olmalarına ışık tutmuştur fakat sadece kapı özelinde değil başka etkenlerde vardır. Türkiye Cumhuriyeti diğer Ortadoğu ülkeleri gibi değildi. Türkiye Cumhuriyeti hem özgür olan hem de Müslüman çoğunlukta olması Türkiye Cumhuriyeti’ni tercih etmelerinde çok büyük bir rol oynamıştır. Ayrıca bir başka neden ise Türkiye Cumhuriyeti’nin izlediği açık kapı politikası durumu kolaylaştırmıştır. Çok büyük etkisi olmasa da Türkçe’nin Arapçaya olan benzerliği de göz ardı edilmemelidir.

Tablo 1: Türkiye’deki Suriyeli Sayısı

Kaynak: www.multeciler.org.tr

2. Suriyeli ve Türk Nüfusun Demografik Eğilimleri

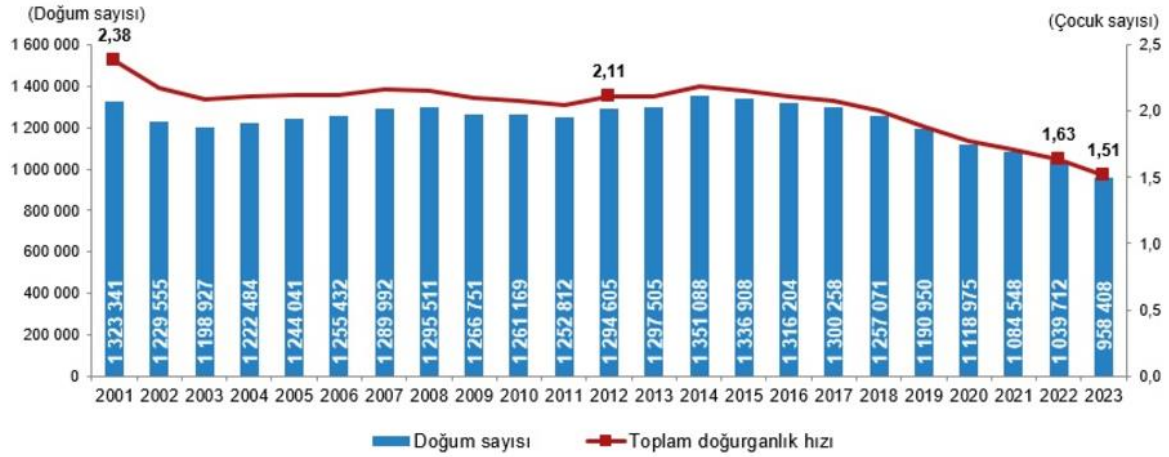
Nüfusuna oranla en yoğun Suriyeli sığınmacı varlığı Kilis’tedir. Kilis, nüfusunun %96.50’si kadar Suriyeli sığınmacı barındırmaktadır. İkinci sırada Hatay yer almaktadır. Hatay’da Suriyelilerin mevcut nüfusa oranı %25.19’dur. Nüfusunun %10’ndan fazla Suriyeli barındıran diğer illeri ise Şanlıurfa (%22.10), Gaziantep (%16.89) ve Mardin (%12) olarak sıralanmaktadır. Diğer illerin barındırdığı Suriyeli sayısı mevcut nüfuslarının %10’nun altındadır. Suriyeli sığınmacıların emek piyasalarına etkilerini değerlendirmede bu istatistikler son derece önem arz etmektedir. Nitekim giriş bölümünde değinildiği gibi bu çalışmada nüfusunun %10’undan fazla Suriyeli barındıran iller ve etki alanlarındaki komşu illerdeki işgücü parametreleri dikkate alınarak değerlendirme yapılacaktır. Bu iller, Türkiye İstatistik Kurumunun sınıflamasına göre TR 63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye), TR C1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TR C2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TR C3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 2: İllere Göre Suriyeli Sayısı

2017	İl Nüfusu (1000 Kişi)	Suriyeli Nüfus (1000 Kişi)	Sığınmacıların Nüfusa Oran %
Hatay	1.555.165	391.694	25.19
Kahramanmaraş	1.112.634	92.730	8.33
Osmaniye	522.175	45.521	8.72
TR 63	3.189.974	529.945	16.61
Gaziantep	1.974.244	333.518	16,89
Adıyaman	610.484	26.789	4,39
Kilis	13.825	126.248	96,50
TR C1	2.598.553	486.555	18,72
Şanlıurfa	1.940.627	428.838	22.10
Diyarbakır	1.673.119	30.280	1,81
TR C2	3.613.746	459.118	12,70
Mardin	796.237	95.516	12,00
Batman	576.899	20.045	3,47
Şırnak	483.788	14.959	3,09
Siirt	322.674	3.426	1,06
TR C3	2.179.598	133.946	6.14

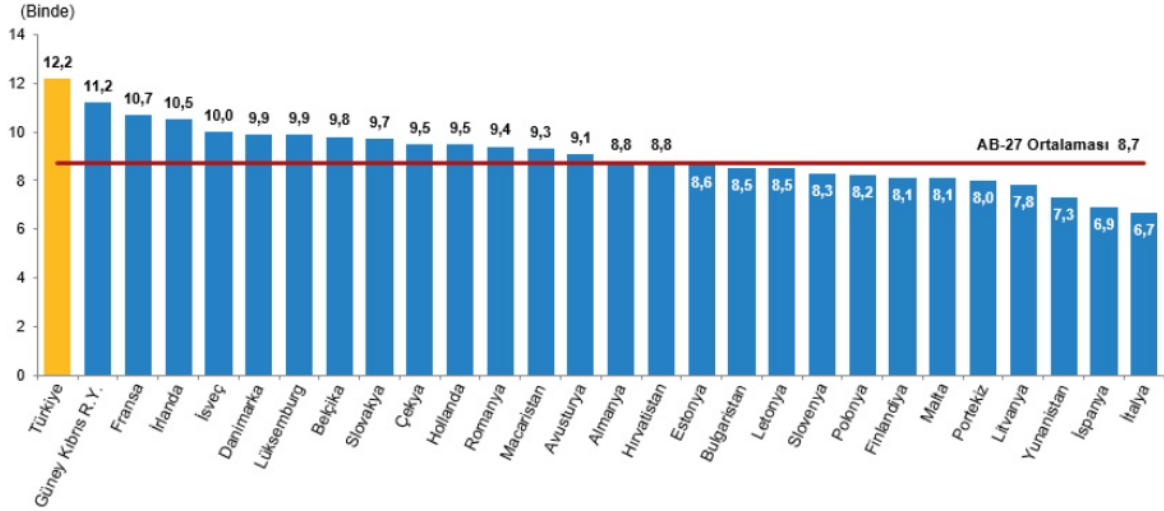
TÜİK ve GİGM istatistiklerinden elde edilmiştir. (www.tuik.gov.tr / www.goc.gov.tr)

2.1 Türkiye ve Demografik Yapı

Tablo 3. Türk Kadınlarının Doğum Hızları

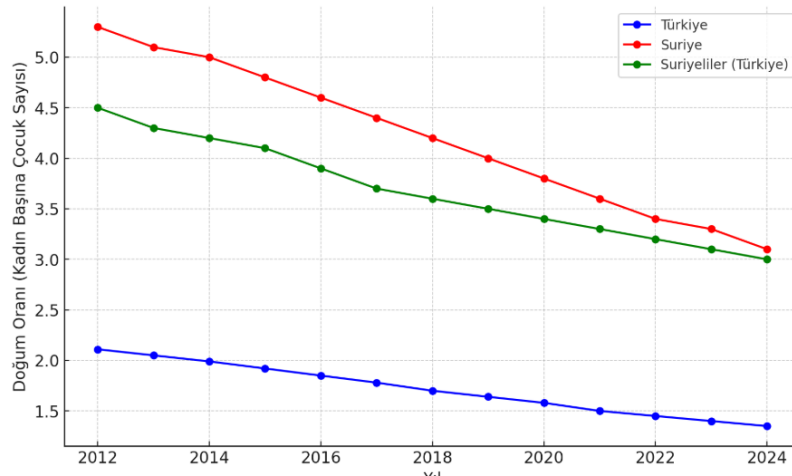
Kaynak : (Tüik, 2024)

Bu durum aslında bir gelişmiş ülke statüsüne geçişte önem arz etmektedir. Güncel durumda Türkiye Cumhuriyeti “Gelişmekte Olan Ülke” statüsündedir. Bu durumun bu hızla devam etmesi durumunda ise ab ortalaması altına düşme tehlikesi göstermektedir.

Tablo 4: Kaba Doğum Hızının Avrupa Birliği Üye Ülkeleri İle Karşılaştırılması, 2022

Kaynak : (TÜİK, 2024)

Suriyeliler de ise bu durum tam tersi niteliğindedir. Bugün Türkiye’deki Suriyelilerin yarısı 0-18 yaş, 1 milyon 200 bini ise 19-39 yaş arasında. Doğurganlık yaş grubundaki kadın sayısı 785 bin 561’dir. Türkiye’de 2022 yılı verilerine göre doğurganlık hızı 1.62 oldu. Bu durum, doğurganlığın nüfusun yenilenme düzeyi olan 2.10’un altında kaldığını gösteriyor. Suriye’de doğum hızı 2.7 olurken, Türkiye’deki Suriyeli kadınların doğurganlık hızı 5,3 seviyesinde. (Karaca, 2023) “Yaklaşık her yıl yaklaşık 100-120 bin Suriyeli bebek doğuyor. Bugüne kadar Türkiye’de doğan Suriyeli bebek sayısı 900 bini aştı”. (Bbc, 2024) Gelecek yüzyıllarda bu durum bizler için çok büyük bir tehdittir.

Tablo 5: Türkiye Ve Suriye Doğum Oranı (2012-2024) Ve Türkiye’deki Suriyeliler

3. Sonuç

Türkiye, uzun yıllardır devam eden Suriye iç savaşı başta olmak üzere, bölgesel istikrarsızlıklar nedeniyle büyük bir mülteci yüküyle karşı karşıya. Bu durum, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi yapısını derinden etkilemekte, kamu hizmetlerine olan talebi artırmakta ve aynı zamanda toplumsal uyumu zorlamaktadır. Avrupa Birliği’nin sınırlı desteği ve mültecilerin ülkelerine dönüşlerinin zor olması, Türkiye’nin yükünü daha da artırmaktadır. Yapay zekâ gibi teknolojilerin kullanımı, mültecilerin entegrasyonu ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için yeni fırsatlar sunsa

da, bu krizin köklü çözümü için uluslararası işbirliği ve sürdürülebilir politikalar gerekmektedir. Mültecilerin eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, toplumla entegrasyonlarının sağlanması ve ülkelerine güvenli dönüşlerinin desteklenmesi, bu sürecin öncelikleri arasındadır. Bu süreçte, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütler ve hükümetlerin iş birliği içinde çalışması büyük önem taşımaktadır. Mülteci kamplarındaki yaşam koşullarının iyileştirilmesi, mülteci çocukların eğitimine yatırım yapılması ve mülteci kadınların güçlendirilmesi gibi konulara odaklanılmalıdır. Ayrıca, mülteci kriziyle mücadelede, yerel yönetimlerin ve özel sektörün de rolü büyüktür.

Türkiye'deki mülteci krizi, sadece Türkiye'nin değil, tüm dünyanın gündeminde olan bir sorun. Bu krizin çözümü için uluslararası toplumun daha fazla sorumluluk alması gerekmektedir. Yapay zekâ gibi teknolojilerin kullanımı, mülteci yönetiminde yeni bir dönem başlatabilir. Ancak, bu teknolojilerin etik ve hukuki boyutları göz ardı edilmemelidir. Mültecilerin hakları, onların insan onuruna yakışır bir yaşam sürmeleri ve toplumla barış içinde bir arada yaşamasını sağlamak için korunmalıdır. Peki, Türkiye bu zorlu süreçte nasıl daha iyi bir konuma gelebilir? Uluslararası toplum mülteci krizine karşı nasıl daha etkin bir rol oynayabilir? Bu soruların cevapları, geleceğimiz için belirleyici olacaktır. Mülteci krizi, sadece insani bir sorun değil, aynı zamanda güvenlik, ekonomik ve siyasi bir sorundur. Bu nedenle, bu krizin çözümü için kapsamlı ve uzun vadeli çözümler üretilmelidir.

Kaynakça

- BBC Türkçe (2024). *Türkiye’de Suriyeli bebeklerin doğum oranları*. Erişim Tarihi: 05 Ocak 2025. Erişim Adresi: www.bbc.com/turkce
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya: “150.000 Suriyeli adreste yok, büyük ihtimalle Avrupa’ya gittiler”. İzmir İl Göç İdaresi Müdürlüğü Resmi Web Sitesi. Erişim Tarihi: 07 Ocak 2025. Erişim Adresi: <https://izmir.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-adres-tahkikatlarindan-sonra-suriyelilerin-sayisinin-2-milyon-935-bin-742ye-dustugunu-acikladi>.
- Göç İdaresi Başkanlığı (2024). Türkiye’deki Suriyeli sayıları ve illere göre dağılımı. *İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Resmi Web Sitesi*. Erişim Adresi: www.goc.gov.tr
- Kap, Y. (2014). Türkiye’deki geçici koruma rejimi ve Suriyeliler. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 10(38), 31-45.
- Mülteciler Derneği (2024). Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin güncel durumu. *Mülteciler Derneği Resmi Web Sitesi*. Erişim Adresi: www.multeciler.org.tr
- Özdemir, E. (2017). Suriyeli mülteciler krizinin Türkiye’ye etkileri. *Journal of Migration Studies*, 3(2), 1-10.
- TÜİK (2024). *Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri kaba doğum hızı karşılaştırması*. Türkiye İstatistik Kurumu resmi web sitesi. Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr
- TÜİK (2023). *Türk kadınlarının doğum hızları Türkiye İstatistik Kurumu resmi web sitesi*. Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr

1925 TARİHLİ PİYADE MECMUASINDA TÜRK PİYADESİNİN TALİM VE TERBİYESİ

Ahmet Ali KÜTAHYALI¹

Öz

Osmanlı Devleti'nde ilk askeri matbuat ürünleri 19. yy. ile birlikte yayım hayatına başlamıştır. Tarihimizin ilk resmi askeri yayımı olan Ceride-i Askeriye'nin 1864 tarihinde yayımlanması ile bu branşta yayım faaliyetleri artarak devam etmiştir. Meşrutiyet'in yeniden ilanı ve yine akabinde Cumhuriyet rejiminin kabulü ile birlikte de küçük değişikliklere uğramak suretiyle aynen artarak devam eden askeri yayımların en gözdelerinden olan Piyade, Topçu ve Süvari Mecmuaları ise 1925 yılında ay farkı ile yayım hayatına başlamışlardır. Amacı, adını taşıdığı sınıfın mensuplarına askerlik mesleği hakkında bilgi vermek olan üç dergide aynı yayım misyonuna sahiptir. Piyade sınıfı askerine mahsus bilgileri askerlere öğretmek gayesi taşıyan Piyade Mecmuasında hem piyadeye has taktik konulara yer verilmiş hem de askerin terbiyesi ve ahlak yapısı mevzularının üzerinde durulmuştur. Buna göre muharebede silahlar ne kadar önemliyse bununla aynı ölçüde askerin cesaretli, ahlaklı ve iyi eğitim alıp almadığı hususu da önemlidir. Bu makalenin amacı, Piyade Mecmuasında işlenen askerin ahlaki terbiyesi işini ve piyadeye mahsus taktikleri okuyucuya kısa ve öz olarak sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Asker, Piyade, Muharebe, Talim ve Terbiye

1925 TURKISH INFANTRYMAN'S TRAINING AND EDUCATION IN THE TURKISH INFANTRY JOURNAL

Abstract

The first military publications in the Ottoman Empire started to be published in the 19th century. With the publication of Ceride-i Askeriye, the first official military publication in our history, in 1864, publishing activities in this branch continued to increase. The Infantry, Artillery and Cavalry Magazines, which were among the most popular of the military publications that continued with minor changes with the re-proclamation of the Constitutional Monarchy and the subsequent adoption of the Republican regime, started to be published in 1925 with the difference of the month. All three magazines, whose aim was to provide information about the military profession to the members of the class they were named after, had the same publishing mission. In the Infantry Journal, which aims to teach soldiers the information specific to the infantry class, both the tactical issues specific to the infantry and the issues of the soldier's manners and moral structure are emphasized. Accordingly, as important as weapons are in battle, it is equally important whether the soldier is courageous, moral and well-trained. The aim of this article is to present the moral upbringing of the soldier and the tactics specific to the infantry to the reader in a brief and concise manner.

Keywords: Soldier, Infantry, Combat, Training and Education

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, ahmetalikutahyali@gmail.com ORCID: 0009-0001-0060-4133 Danışman: Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ

Giriş

1. Osmanlı Devlet’inden Cumhuriyet Dönemine Askeri Yayınlar

Osmanlı Devleti’nde askeri matbuatlar 19. yy. da yayım faaliyetlerine başlamışlardır. Bu doğrultuda ilk resmi askeri yayın olma özelliğini taşıyan Ceride-i Askeriye gazetesi 16 Ocak 1864 tarihinde basım işine girişmiştir (Türkkan, 2007, s. 7). Ceride-i Askeriye ilk başta Erkân-ı Harbiye-i Umumiye bünyesinde ki Mekteb-i Harbiye matbaasında, sonrasında ise Matba-i Amire’de basılmıştır. Kendine has bir yayın misyonu olan gazetede, hem yabancı bilimsel makalelerin çevirisi yapılmış, hem de askerlik ile alakalı yasa ve yönetmelik tarzı metinler yayımlanmıştır (Tunalı, 2005, s. 1). 1922 senesine kadar çıkan (Çelik, 2020, ss. 15-17) Ceride-i Askeriye’nin yayım misyonu, Osmanlı Devleti’nde sonra ki zamanlara yayımlanan diğer askeri dergi ve gazetelere de örnek olmuştur.

Osmanlı Devleti’nde askeri yayımlar zamanla artarak devam etmiş ve 1872 yılında askeriye’nin branşlarına mahsus dergi ve gazeteler yayımlanır olmuştur. Bunlardan en önemlisi olarak telakki edebileceğimiz Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye askeri tıp ilmine dair özel bir gazetedir. Okuyucu kitlesi olarak asker sağlıkçılara hitap etmekte olan yayım, Ceride-i Askeriye’nin yayım misyonuna yakın bir çizgi takip etmiş, bünyesinde hem yabancı makalelerden çevirilere yer vermiş hem de askeri tıbbı mahsus makaleleri okuyucularına sunmuştur. Türkiye’de tıp alanında en uzun süreli yayım hayatına sahip olan gazete ”Gülhane Tıp Dergisi” adıyla halen daha faaliyetlerine devam etmektedir (Bacanlı ve As, 2018, s. 29).

19. yy. sonlarına gelindiğinde dönemin hükümdarı Sultan II. Abdülhamit’in sansür faaliyetleri baş göstermiş ve haliyle dönemin yayım organlarına ciddi ölçüde sansür uygulanmıştır (Kösedağ, 2017, s. 111). Bu sansür dönemiye İttihatçıların öncülüğünde ilan edilen II. Meşrutiyet ile son bulmuş, gazete ve dergiler yeniden yayım serbestliğine kavuşmuştur (Birinci, 1995; 143). Ordu Mecmuası, sansürün kalktığı II. Meşrutiyet döneminde yayınlanmaya başlayan dergilerden biridir. Mecmuanın sahipleri Topçu Kıdemli Yüzbaşı İbrahim Zihni ve Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü Efendi’dir. Derginin yazılarında okuyuculara askeriye’ye mahsus ahlaki ve taktik öğütler verilmiştir (Karaman, 2014, s. 15).

Osmanlı Devleti’nin resmen sona erip, yerine Cumhuriyet rejiminin ilanı sonrası da askeri matbuat ürünleri küçük değişimlere uğramak suretiyle kesintisiz olarak okuyucularına kavuşmaya devam etmiştir. Dönemin askeri matbuat ürünlerine bakıldığında ilk göze çarpan “Tayyare” adlı dergidir. 1925 senesinde Türk Tayyare Cemiyeti’nin yayıma başlattığı dergi de konuları askeriye’ye mahsus fenni ve ilmi meseleler teşkil etmiştir. Toplam yirmi sayıya sahip olan Tayyare dergisi, 15 Nisan 1926 tarihinde yayım hayatına bir müddet ara vermiştir (Akışlı, 2016, s. 19).

Cumhuriyet dönemi askeri gazete ve dergilerinin genelinde en çok göze çarpan durum, “Türklük” ibaresidir. Tayyare dergisinde yahutta onunla aynı zamanda 1925 senesinde yayıma başlamış olan diğer askeri matbuat ürünlerinden olan Piyade, Topçu ve Süvari adlı dergilerde de aynı durum görülür. Bu dönemin dergilerinin genelinde Türklük ibaresi ve Türk dili mevzusu bolca yer edinmiştir. Her sınıfın kendine mahsus müfettişliği tarafından çıkarılan ve Kara Kuvvetlerinin üç ana sınıfı olarak telakki edilen askeri sınıflara mahsus Topçu, Süvari ve Piyade Mecmuaları, belli bir yayım misyonu ekseninde ayda bir olarak neşir edilmişlerdir.

Topçu, Süvari ve Piyade dergilerinin yayım misyonu birbirlerinin aynıdır. Nitekim üç dergide evvela adını taşıdığı kendi sınıfına mahsus askerlere, akabinde ise diğer sınıftan askerlere bilgi vermek amacı gütmüştür. Süvari dergisinin ilk sayısının ilk sayfasında “İlk Söz” başlığı altında askeri edebiyatın gün geçtikçe gelişmesinden duyulan sevinç dile getirilip, akabinde “Atlı mı Yaya mı” başlığıyla süvari sınıfına mahsus konuya giriş yapılırken (Süvari Mecmuası, S.1, Nisan 1341, s. 1), Topçu Mecmuasında evvela Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Paşa’ya teşekkür

edilmiştir (Topçu Mecmuası, S.1, İkinci Kanun 1341, s. 1). Piyade Mecmuasında ise “Maksat” yazısıyla, dergi çıkış amacını geleceğin subaylarının gelişiminde katkı da bulunmak olarak izah etmiştir (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, s.1).

2. Piyade Mecmuasında Askerlik Mesleği ve Asker Terbiyesi İş

Piyade Mecmuasına göre her meslek saygıyı hak eder ve memlekete faydalıdır. Ancak bunlar arasından askerlik mesleği, diğer mesleklere nazaran daha zor ve bir o kadarda şerefli. Öyle ki askerlik mesleğinin ilk vazifesi, milletin namusunu korumak, hürriyetini kalıcı kılmaktır. Bu zor ve asil görevi bir asker icra ederken, memleketin ormanlarına, madenlerine, mabetlerine ve müzelerine de aynı hassasiyet içinde sahip çıkmalıdır (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, s. 28).

Türkiye’de askerliğin ne kadar önemli olduğu, tarihe bakılınca rahatlıkla anlaşılır. Nitekim Yunanların 15 Mayıs 1919’da İzmir’i işgal ettikleri sırada Anadolu genelinde ne kadar acımasız ve zalimce faaliyetlerde bulundukları Türk halkının daha dün gibi aklındadır. Bunun yanında söz konusu zulmü ortadan kaldıran, Türkiye’yi özgürlüğüne kovuşturan askerlerinde kahramanlıkları aynı şekilde unutulmuş değildir (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, s. 28).

Zaman değiştiçe askerin kullandığı silah malzemeleri de değişir ve gelişir. Buna bağlı olarak savaş tekniklerini anlamak ve ona uygun karşı planlar yapmak ve de yine dönemin silahlarının da çalışma prensiplerini anlayabilmek ve kullanabilmek zorlaşsa da burada esas olan askerlik mesleğinin kendi ruhu ve askerin cesaretidir. Bu cesaret ise zaten Türk piyadesinde mevcuttur. Zaman, Türk piyadesinin kıymetini herkese kanıtlayacaktır. Çünkü bir savaşın kazanılmasında ki en büyük pay piyadeye aittir (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, s. 23).

Piyadenin işini iyi yapar hale gelmesinde ki en başlıca mefhum, terbiye işidir. Genç bir teğmen adayı daha kıtaya çıkmadan bu huya sahip olmalıdır. Çünkü bu iş ancak bir program ve kural çerçevesinde icra edilirse memleket yararına olabilir. Subay adayı, evvela kendi terbiyesini tamam etmelidir ki meslek sahasına girdiğinde, edindiği iyi alışkanlıklarla askerlerini terbiye edebilsin. Eğer genç teğmen bunu yapamayacak olursa baştan askerliğe uygun olmadığını kendisinin büyüğü olan alay komutanının teftişinde belli eder. Alay komutanı, ona bir söz etmese dahi memnuniyetsizliği bakışlarından anlaşılır (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, s. 13)

Terbiyenin kendisi başlı başına bir ilim dalıdır. Genç subay bunu kabul ederek işe başlamalı ve askerlerini bir plan dahilinde terbiye etmelidir. Zaten subay demek yalnızca askeri talim ettiren, ona emirler yağdıran kişi demek değildir. Subay, askerin öğretmenidir. Asker komutanını örnek alır ve ona göre mesleğini icra eder. Bir subayda bu gerçeği kabul etmeli, emrinde ki askerleri zamanın gerektirdiği askerlik terbiyesine göre eğitmeli, onda, mesleğin kazanılmasını zorunlu tuttuğu huyları kazandırmalı, karakteri fena ise iyi hale sokmalıdır (Piyade Mecmuası, S.2, Haziran 1341, s. 42-43).

İnsanlar alışkanlıklarını yaşaya yaşaya kazanırlar. Doğuştan gelen bir huy yoktur. İnsan çevresinden ve ona akıl verenlerden doğrudan olmak üzere bazı iyi yada kötü huylar kazanır. Her insanın tabiatı da birbirinden farklıdır. Burada bir subay, askerlerini eğitirken onların belli bir olgunluğa ermiş, bazı huyları kazanmış olarak kıtaya geldiklerini unutmamalı, emrinde ki her askeri tanımalı ve gerekirse ona mahsus özel terbiye programları geliştirmelidir (Piyade Mecmuası, S.3, Temmuz 1341, s. 71-72).

Kıtada mesleğini icra etmeye başlamış genç teğmen, terbiye konusunda ilk iş olarak askerinde “itaat” huyunu kazandırmalı, onu itaat konusunda terbiyeli bir er haline getirmelidir. Bunu yaparken iki yöntem izlenebilir. Bunlardan birincisi, askere eğer terbiyesizlik yapacak olursa alacağı cezalar anlatır. İkincisinde ise fiili harekette bulunulur. Mesela subay askere yalnızca -terbiyeli ol! demez. Ona terbiye sahibi asker ile terbiye sahibi olmayan askerlerin başlarına gelenleri gösterir. Asker bunu kendisi gördüğünde, terbiyeli olmak konusunda kafasında bir

şeyler şekillenmeye başlar ve bu işe daha dikkat eder hale gelir (Piyade Mecmuası, S.3, Temmuz 1341, ss. 72-74).

Her askerin psikolojik durumu da asla bir olmaz. Örneğin subay, terbiyesiz davrandığında başına gelecek olan cezayı askere anlatsa kimi asker bundan korkmazken kimi asker korkar. Bazıları da ceza aldıkça direniş gösterir ve hatalarını katlayarak yineler. Bundan başka kimi asker aşırı menfaatçidir, sürekli takdir edilmek ister. Diğer silah arkadaşları arasından sıyrılmak, farklı olmak ister. İyi bir subay tüm bu asker profillerini tanımak ve ona göre terbiye programını düzene koymak zorundadır. Plansız bir subayın muvaffakiyeti çok düşüktür (Piyade Mecmuası, S.3, Temmuz 1341, s. 74).

Bir genç teğmen, emrinde ki askerlere iyi huylar kazandırırken huyların somut ve soyut olarak birbirlerinden radikal olarak ayrıldıklarını bilmelidir. Somut olan huyların kazandırılması daha kolay iken, soyut huyların kazandırılması daha zordur. Örneğin askere yalnızca sözlü olarak bir piyade silahını anlatmak, soyut olarak onda silah bilgisi edinme huyunu kazandırma işidir. Subay yalnızca böyle yapmakla askerinde silah bilgisi huyunu kazandırmaya uğraşırsa bu yarım yamalak olacaktır. Fakat subay, askerin önüne bir silahı getirir, onu usulünce kavrar ve ne işe yaradığını, nasıl çalıştığını, nasıl tutulursa hatalı olacağını somut olarak anlatırsa askerde silah bilgisi edinme hevesi artar, zamanla asker kendi kendine bunları araştırmayı öğrenir ve bunu kendine huy edinir (Piyade Mecmuası, S.4, Ağustos 1341, s. 106).

Askerlik, herkesçe de kabul edildiği gibi çoğu zaman menfaat duygusu ile işler. Bu yüzden bir subay, askerlerinin her zaman menfaatine hitap etmeli, onları böylelikle mesleğe bağlı kılmalıdır. Yalnız burada ki menfaat, maddiden ziyade manevi menfaattir. Subay, askerin manevi menfaatine, onu takdir ederek, ona sevgiyle yaklaşarak hitap edebilir. Lakin bunun yanında askere, görevini iyi yapacağı ve terbiye kurallarına uyacağı takdirde alacağı maddi menfaatlerde ara sıra hatırlatılır ki askerin menfaat duygusu tamam olabilsin (Piyade Mecmuası, S.4, Ağustos 1341, s. 109).

Terbiye edilecek her askerin irisi havası da farklıdır. Mesela kimi asker doğuştan zeki, çalışan bir kafaya sahipken, kimi asker daha az idrak kapasitesine sahiptir. Kimi askerin fizyolojisi spor yapmaya, çevikliğe yatkınken, kimi asker mekik çekerken bile zorlanır. Bundandır ki terbiye, her askere aynı oranda etki yapamaz. Terbiye işinin sorumlusu bir subay, askerlerini iyi analiz etmeli ve hangi terbiye yöntemi hangi askere daha faydalı olur önceden kestirebilmelidir. Bunun birinci derece de sorumlusu, henüz yaşı genç olsa bile subaya aittir. O, askerlerine merhamet ve sevgi duygusu ile yaklaşmalı, hangi askeri neden hoşlanır, hangisi neyden nefret eder bilmekle yükümlüdür (Piyade Mecmuası, S.4, Ağustos 1341, s. 110-111). İşte bu yüzden dergide sıklıkla askerlik mesleğinin epey zor olduğu ve herkesçe başarıyla icra edilemeyeceği anlatılmıştır.

Piyade Mecmuasında askerin ahlaki olarak terbiye edilmesi hususunda en önemli etken olarak görülen çevredir. Çevre ise kendi içinde aile, okul ve meslek olarak üçe ayrılır. Buna göre askerin zihninin şekillenmesinde çevrenin bir bölümü olan aile en büyük etkidir. Nitekim aile çevresi kişiye hem zihinsel olarak hem de bedensel olarak doğrudan etkide bulunur. Ailenin genel yapısı, aile bireylerinin barındığı evin eşyaları, evin bahçesi hatta evin konumu dahi kişiye olumlu yada olumsuz tesirde bulunur. Bunun yanında kişinin aile üyelerinin, özellikle de evin reisi konumunda ki babanın mesleği de kişinin karakterinin şekillenmesinde önemli payı vardır. Mesela bir çiftçi çocuğu ile bir balıkçı çocuğu zihnen ve fikren asla aynı olamaz. Çiftçi çocuğu hayatında sınırlı şeyler göreceğinden girişkenliği zayıf olur, çekingen tavırlar sergiler. Ancak bir balıkçı çocuğu yaptığı iş gereği seyahat etmesinden ve de dalgalarla boğuşmasından dolayı daha girişken, özgüvenli ve pratik zekâlı olur (Piyade Mecmuası, S.5, Eylül 1341, s. 136).

Kişinin yani askerin karakterine aile kadar olmasa da yine de etkide bulunan bir diğer mefhum okuldur. Yalnız okulun aileden en büyük farkı, kişiye ailenin kazandıramayacağı huyları kazandırabiliyor olmasıdır. Askerler, kışla hayatından önce sivil birer vatandaş iken okudukları

okullar sayesinde beraber yaşamayı, birbirlerine destek olmayı, kimin dost olabileceken kimin dost olamayacağını hep bu okul sıralarında öğrenirler. Bundandır ki okul görmüş askerler, okul görmemiş askerlere göre askerlik mesleğine ve onun icap ettirdiği kurallara çok daha kısa bir süre içinde alışırlar. Okul görmemiş askerler, ilk olarak asker ocağına geldiğinde mevcut çevresi olan askeriye yadigar, aileden birden kopup gelmenin acısı bünyelerine çöker. Bu da onların askerlik mesleğinde ki başarılarına doğrudan olumsuz etki eder. İşte bundandır ki okul okumamış kişiler askerliği iki sene yaparken, okul okumuş olanlar çok daha kısa süre askerlik yaparlar (Piyade Mecmuası, S.5, Eylül 1341, s. 136).

Aile ve okul çevreleri kişiye genel itibarlar verir. Ancak meslek çevresi kişiye özel itibarlar vermek suretiyle onun özel terbiyesini temin eder. Bu hususta askerlik yapmak için gelen her insanın birbirlerinden farklı meslekleri vardır. Bunun yanında her farklı meslekte kişiye farklı etkilerde bulunur. Örneğin kayıkçılık mesleğini icra edenler genelde bedenlerini çalıştırlar. Bu da kişide kas gücünü geliştirir. Ayrıca kayıkçılık mesleğinde kayığın batmaması için kişi sürekli tetikte olmalıdır. Bu da zamanla mesleği icra eden kişide pratik zekâyı ve uyanıklığı geliştirir. Kayıkçılıktan başka diğer bir örnek olarak ise marangozluk mesleğine sahip kişilerdir. Bu kişiler, işini yaparlarken sürekli ölçü işiyle uğraşırlar. Plana göre parçanın bir tarafı, diğer taraftan bir santim bile fazla veya az olmamalıdır. Bu yüzden marangoz plana uygun hareket etmeli, işi büyük bir hassasiyetle yapmalıdır. Zamanla marangozun karakterinde bu işi yaptıkça kendisine verilen görevi iyi yapma huyu hâsıl olur (Piyade Mecmuası, S.5, Eylül 1341, s. 137-138).

3. Piyade Mecmuasında Piyadeye Mahsus Bilgiler

Piyadenin asıl savaş sahası, yakın muharebe mıntıkasıdır. Yakın muharebede piyade dışında kalan diğer branşlarda elbette düşmanla yakın temasa girebilirler. Örneğin baskına uğramış araziye intikal eden süvari, yol yapmak amacıyla ileri hatta gönderilmiş istihkâmcılar, düşmanın saldırı anında mevziide karşı koyan bataryalar gibi. Ancak bu sınıfların verdiği savaş bir nefsi müdafaadır. Piyade ise yakın muharebenin birinci derece sorumlusudur ve savaşta kesin sonuç piyade vasıtası ile alınır. Piyade askeri savaş sırasında yerinde mevziide tutunan düşmana hücum etmek ve onu mevziiden atmak ile ele geçirilmesi gereken araziye düşman elinden alır, birliğine zaferi getirir. İşte bu yüzden tüm sınıflar arasında piyadenin ayrıca bir yeri vardır (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, s. 2).

Düşman ile yakın muharebe esnasında yerine göre silahlar dışında da çarpışmalar meydana gelebilir. İşte bu yüzden insan, düşmana vurmak ve onu yere sermek için yumruk ve kollarla donatılmıştır. Bunlar askerce elbette süngü, tüfek veya tabanca ile takviye edilebilir. Ancak asıl önemli olan bunları kullanan kişi, yani piyadenin kendisidir. Bu noktada Türk subayları da *boğuşmada üstün gelecek erkekler yani piyade yetiştirmeye mecburdur. Buna yalnız vücut çevikliği ve kuvvet değil, her şeyden evvel cesaret ve şecaat lazımdır.* Çünkü iş yine silahları kullanan askerlerin karakterlerine, yeteneklerine ve mantığına kalır. Savaş vasıtaları olan silahlar zaman içerisinde birçok değişim ve dönüşüm geçirmiş olsa da daha uzun müddet savaşlarda bu kaide geçerliliğini koruyacaktır. Zira göz göze mübarezede meseleyi maneviyat hâl ve fasl eder (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, ss. 2-3).

Piyade sınıfı askeri silahla teçhiz edilirken onun savaş sahasında ki hareketini kısıtlamaktan kaçınılmalıdır. Çünkü piyade lüzumundan fazla silah ile donatılacak olursa o zaman bu faydalı gibi görünen askeri teçhizat ona büyük bir yük olur, piyadeyi yavaşlatır. Buda savaşın zafer ile sonuçlanma ihtimalini ciddi oranda düşürür. Bu durumun önemi 1. Dünya Savaşı'nda görülmüştür. Buna göre ateş kuvveti ile insan kuvveti çoğunlukla birbirini tamamlamalıdır. Savaş sırasında piyadeye eşlik eden ve onun asıl muharebe kuvvetini teşkil eden *hafif piyade silahları (tüfek, filinta, hafif makineli tüfek, tabanca, tüfek bombası, el bombası ve kesici silahlar) ile donatılmış piyade bölükleri bulunur.* Bu silahları ve ağır piyade silahlarını savaş esnasında takıma öyle dâhil etmelidir ki, piyadenin destekçisi olan topçunun etkisini artırmasında ve

görevini tam yapabilmesinde etkili olsun. Subayın asıl meziyetini ortaya koyan da işte bu zamanlamayı bilebilme yeteneğidir. Tüm bunlara ek olarak, ağır piyade silahlarının, piyadenin asıl dayanağı olduğu da askerlerin aklından çıkmamalıdır (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, s. 3-4).

Piyade Mecmuasında piyadenin kısımları da asker okuyuculara anlatılmıştır. Buna göre, zaman ve buna bağlı olarak teknoloji geliştikçe silahların öldürücü etkisi artmış, *havadan keşif ve havadan mübareze ve makineli silahlar (hafif makineli tüfekler)* ile askerin donatılmış olması zamanın piyadesini parçalara ayrılmış savaş taktiklerini kullanmaya zorlamıştır. Parçalara ayrılan savaş taktiğinde manga, askeri kıtanın en küçük birliğini teşkil etmektedir. Piyade sınıfı takımlarının seri atışlı hafif makineli tüfeklerle teçhiz edilmesi sonrası, mangalar ikiye ayrılmışlardır. Bunlar; avcı mangaları ve hafif makineli tüfek mangalarıdır. Muharebe sırasında hafif makineli tüfek mangaları çatışma görevini üstlenirken, avcı mangalarıysa ateş desteği görevini yerine getirirler (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, s. 4).

3.1. Hafif Makineli Tüfek Mangası

Hafif makineli tüfek, muhabere esnasında piyade askerinin en önemli silahlarından biridir. Savaş sırasında hafif makineli tüfeğin nereye konuşlandırılacağı çok iyi seçilmelidir. Muharebede farklı farklı mevziilere geçmeler sayesinde, hafif makineli tüfeğe yandan gelebilecek ateşler önlenir. Hafif makineli tüfek mangasının düşman işgal sahasına girişi de bir diğer önemli husustur. Manganın araziye ele geçirme vazifesi düşman anlamadan, sessizce ve aniden gerçekleşmelidir. Bunun aksi durumda manga kendini belli edecek olursa düşmanın karşı ateşi ile başını kaldıramaz ve karargâhta yapılmış plan sekteye uğrar (Piyade Mecmuası, S.2, Haziran 1341, s. 33-34).

Hafif makineli tüfek mangasının düşmana karşı küçük hedef olarak gözükmemesi ve tüfeğinin yanında işe yaramayan cephane veya herhangi bir şey bulundurulmamasına askerler özellikle dikkat etmelidirler. Ancak böyle olur ise manganın yeri düşmanın havadan arama keşiflerinde tespit edilemez ve saklı kalır. Manganın ateşe başlamadan önce ki tüm hazırlıkları, yine hafif makineli tüfek mangasına özel kazılmış olan mevzii içinde yapılmalıdır. Öncelikle avcı mangası sürünerek makineli tüfeksiz başlangıç siperine gider, muntıkayı ve düşmanın kuvvetini kafasına yerleştirir. Sonrasında hafif makineli tüfek mangası ileri alınır ve ateşe hazırlık başlar (Piyade Mecmuası, S.2, Haziran 1341, s. 34).

Avcı birlikleri ve hafif makineli tüfek birliklerinin savaş sırasında önceden belirlenmiş plana uymaları ve sıkı iletişim halinde kalmaları kritiktir. Buna göre hafif makineli tüfeğin ileri mevzii hattına alınmasıyla, bir avcı genelde hafif makineli tüfeğin yanında uzanır. Diğer avcı birliği ise kendi başına çarpışmaya devam eder. Manganın komutanı, avcı mangalarını ancak hafif makineli ateş açmaya başladığında mevziye sokmalıdır. Çünkü hafif makineli tüfek ateşinden önce askerler ne kadar az kendini gösterirler ise düşman, mangaların yerini o kadar geç tespit eder veya hiç tespit edemez. Lakin acele durumlarda, mesela birdenbire ortaya çıkan düşmana karşı yâda düşmanı yarıp geçerken veya düşman takibi esnasında bu plan uygulanmaz. Çünkü bu tarz durumlarda asıl etki için daha fazla gizlenme gerekir (Piyade Mecmuası, S.2, Haziran 1341, s. 34).

3.2. Avcı Mangası

Piyade Mecmuasına göre avcı mangası, piyade sınıfını en iyi temsil eden, en halis piyade birliğidir. Bundan dolayı avcı mangası birliğine dair dergide açıklamaya yer verilmiş, özellikleri okuyuculara aktarılmıştır. Buna göre, avcı mangasının *asıl silahı tüfektir, el bombası tüfeği tamamlar fakat hiçbir vakit onun yerini alamaz*. Eğer ola ki avcı mangası, geçici olarak muharebeye dâhil olacak olursa bu zaman zarfında avcı mangasının üzerine düşen vazife,

piyadeyi ve diğer sınıfları düşman mevziine yakınlaştırmak ve mümkünse düşman mevziisini işgal etmesine yardımcı olmaktır (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, S.1, s. 8).

Muharebe esnasında avcı mangasının komutanına önemli sorumluluklar verilmiştir. Mesela manga komutanı, muharebe esnasında her zaman hafif makineli tüfek mangaları ile birlikte çalışmayı sağlamalıdır. Mangasını *asla körü körüne ve yalnız başına düşmana* yakınlaştırmamalıdır, ateş hattına sokmamalıdır. Ancak diğer sınıfların yardımı mümkün olmayacak kadar kritik zamanlarda avcı mangasının komutanı, mangasıyla birlikte kendi silahlarıyla düşmanla son defa siperde çarpışmalı, onu mevziisinde zorlamalı ve savaş kuvvetini etkisiz hale getirmeye çalışmalıdır (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, ss. 8-9).

Düşman mevzilerini ele geçirme vazifesini avcı mangaları tek başına yapamazlar. Bundan dolayı avcı mangasının diğer sınıfların ve silahlarının yardımına ihtiyacı vardır. Mangalar, düşman sığınaklarını yok etmek ve düşmanı tamamen etkisiz hale getirmek göreviyle yükümlüdürler. Bundan başka ele geçirilen mevziyi elde tutmak için hemen o mevziye uygun bir siper kazılması hayati önem taşır. Silah sanayisinin ilerlemesine rağmen tüm bu kurallar halen daha yerini korur. Piyade askeri, muharebe sırasında halen daha en önemli kuvveti teşkil eder (Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341, s. 9).

3.3. Piyade Yürüyüşünün Güvenliği

Piyade yürüyüş kolunun başlangıcını piyade avcısı teşkil eder. Avcı, habercileri ile bir subay (takım komutanı), 1-2 avcı mangası veya hafif makineli tüfek mangası ile zırhlı otomobilden oluşur. Avcı takribi 400 ila 500 metre uzaklıktan avcı birliğini takip eder. Bu birlik ağır makineli tüfek takımı ile takviye edilir (Piyade Mecmuası, S.3, Temmuz 1341, 65). İleri sürülmüş yürüyüş güvenliğinin vazifeleri arasında piyadenin arazide yürüyüşünün devamlılığını sağlamak, düşman gücünü zayıflatmak, arazide kıtayı meydana gelebilecek baskınlardan korumak ve ona zaman kazandırmaktır. Yürüyüş emniyetinde önemli görev avcı komutanındadır. Bu komutan, geride ki kıtanın gözü kulağı olan birliği komuta eder. Vazifeyi üstüne almış olan genç teğmen, habercileri ile birlikte en uygun gözetleme yerlerini arar ve bulur (Piyade Mecmuası, S.3, Temmuz 1341, s. 66).

Piyade askerinin yapacağı bu keşif görevi, keşif kolu ve dürbün vasıtasıyla gerçekleşir. Keşif kolu yalnız önceden kesin olarak belirlenmiş mıntıkaya düşmanın gelip gelmediğini keşif edecek ise savaş keşfine göre geriye, birliğine daha az bilgiler aktarır. Eğer keşif kolu körü körüne araziye girecek olursa düşman ateşine uğrayacağını unutmamalıdır. Böyle bir vaziyet karşısında birlik, nereye siper alacağını ve nereye ateş edeceğini kestiremez, panik içinde kalır ve geriye, kıtasına faydalı bilgiler iletemez yani görev başarıyla yerine getirilmemiş olur (Piyade Mecmuası, S.3, Temmuz 1341, s. 67-68).

En başarılı keşif, geriye, birliğine en kısa zamanda haber verilebilen keşiftir. Eğer keşif işini yapan askerler geriye hızlıca haber iletemedilerse yapılan bu keşif işinin kıymeti yoktur. Keşif sırasında haber köpekleri veya pırıldaklar kullanılacaksa bunlar hakkında hangi işaretin hangi manaya geldiği önceden kararlaştırılmalıdır. Düşman arazisinin dürbün ile gözlenmesi de keşif askerlerinin yaptığı iş kadar önemlidir. Bunun için, gözlenen arazi hakkında teferruatlıca bilgi sahibi olabilmek amacıyla ek olarak haber postası birlikleri araziye gönderilebilir. Düşmanın hareketlerinin tespiti işte tüm bu mozağin bir araya getirilmesi ile tespit edilebilir. Vereceği emir için komutana en iyi fikri keşif birliğinden alınan haberler verir. Ancak doğrudan keşif sonucunu beklemek, özellikle seri harekete dayalı savaşlarda yanlış karar vermeye ve hataya sebep olabilir (Piyade Mecmuası, S.3, Temmuz 1341, s. 68).

3.4. İleri Karakollar ve Posta Birlikleri

Piyade Mecmuasında asker okuyuculara “İleri Karakollar” ve “Askeri Posta” birlikleri hakkında da malumat vermiştir. Buna göre ileri karakollar, istirahat etmekte olan kıtaların güvenliğini

temin eden kuvvettir. Vazifeleri arasında düşman arazisini keşif etmek, birliği baskınlardan korumak ve ona muharebe için gerekli zamanı kazandırmaktır. Bu güvenlik tedbiri için en ileri hatta bulunanlar ise postalar ve arayıcılarıdır. *Bunlar ile istirahat eden kıta arasına düşman yakınlığına, muharebe vaziyetine göre ve araziye göre değişen daha büyük kısımlar sürülür ki, vazifelerine göre küçük karakollar (mangadan takıma kadar kuvvette), ileri karakol bölükleri ve ileri karakol ihtiyatı isimlerini alırlar.* Eğer keşif gündüz yapılacaksa arazide düşman faaliyetlerini anlamak ve geriye haber vermek için daha az sayıda posta birlikleri ayrılmalıdır (Piyade Mecmuası, S.4, Ağustos 1341, ss. 97-98).

Postalarsa kendi içinde erbaş postaları ve çifte nöbetçi postaları olmak üzere ikiye ayrılır. Erbaş postasının komutanı ve zamanı geldiğinde nöbet değiştirecek olan askerleri kendi nöbetçilerinin hemen yakınında gizlenirken, çifte nöbetçi postaları küçük karakoldan çıkarılır ve böylelikle nöbet değişimi olur. Bu iki birliğin de kuvveti bir manga kadardır. Erbaş postaları, keşif kolu ve hafif makineli tüfek mangaları ile o anki vaziyete göre takviye edilebilir. Postalar ve keşif kolları, düşmanın faaliyetlerinden başka onun silah ve taarruz durumu hakkında da geriye, birliğine malumat vermek vazifesini üzerine almıştır. Edindikleri bilgileri, geriye birliğine “haberci” vasıtasıyla iletirler (Piyade Mecmuası, S.4, Ağustos 1341, ss. 99-100).

Görev esnasında uç komutanı mangasını çalılıkça zengin olan bir orman kenarında durdurur ve etrafı gözetleme emri verir. Kendisi ise habercileri ile beraber daha uzaklarda bulunan arazide düşman olup olmadığını görmek üzere ileriye gider. Eğer ki vaziyeti iyi görür ise bölgeye iki nöbetçi asker bırakır ve mangasını bir düşman saldırı durumunda geriye çekebilecek şekilde güvenli bir alanda siper aldırır. Eğer ki arazide çok fazla tepe veya görüşü kısıtlayan kaya varsa ve manga komutanı düşman hattını göremiyorsa o zaman komutan mangası ile birlikte bir tepeye yaklaşır ve oraya yerleşir. Bu yapılan işgal sayesinde düşman hattından gelebilecek bir saldırıda önceden tepe ele geçirilmiş, askere gerekli pozisyon aldırılmış olur (Piyade Mecmuası, S.4, Ağustos 1341, ss. 99-101).

4. Sonuç

Piyade Mecmuası, 1925 senesinde Topçu ve Süvari dergileri ile aynı yılda aynı amaçlar ile yayım hayatına başlamıştır. Burada ismi zikredilen üç askeri derginin de ana amacı, ileride komutanlık görevini üstlenecek olan Harp Okulu öğrencilerine askerlik mesleği hakkında ve bir komutanın hangi vasıflara sahip olması gerektiği, askerlerini eğitirken nelere dikkat etmesinin önemli olduğu konularıyla ilgili bilgi vermektir. Bu amaçla derginin yazılarında asker okuyuculara ahlak ve terbiye hakkında uzunca açıklamalar yapılmıştır. Verilen bilgilerin tamamında esas anlatılmak istenen komutanın hem bir komutan gibi hem de bir asker gibi düşünmesi gerektiği hususudur. Bunun amacı, komutanın askerlerini yakından tanımasına yardımcı olmaktır. Lakin tüm bu öğütler incelendiğinde, bir komutandan istenenlerin değişen zamana rağmen bugün bile çok olduğu, dergide verilen askere yakınlaşmak metotlarının da çok fazla iyimserlik barındırdığı ve hakikatten biraz uzak olduğu saptanmıştır. Bunun delili olarak dergide subaylara verilen, tüm askerleri tek tek tanımak ve ona göre davranmak tavsiyesi gösterilebilir. Bunu oldukça büyük olan Türk ordusunda yapabilmek pek mümkün değildir. Ayrıca ordu da komutan askere değil, asker komutanına göre davranışlarını düzeltmelidir. Komutanın emrinde ki tüm askerlere özel ilgi göstermesi beklenemez. Dergide ahlak ve terbiye konusu dışında işlenen piyadeye mahsus konularda ise piyadenin ileride mensup olacağı branş hakkında esaslı bilgi sahibi olmasının amaçlandığı görülür. Bizce burada ki asıl gaye hem askere okuma alışkanlığı kazandırmak, hem de piyadenin alacağı derslerde eksik kaldığı yerleri bu dergi vasıtası ile az da olsa tamam etmektir.

Kaynakça

Mecmualar

Piyade Mecmuası, S.1, Mayıs 1341.

Piyade Mecmuası, S.2, Haziran 1341.

Piyade Mecmuası, S.3, Temmuz 1341.

Piyade Mecmuası, S.4, Ağustos 1341.

Piyade Mecmuası, S.5, Eylül 1341.

Süvari Mecmuası, S.1, Nisan 1341.

Topçu Mecmuası, S.1, Kanun-u Sani 1341.

Araştırma Eserleri

Akışlı, T. (2016). *Türk Hava Mecmuası-İndeks-Tahlil*, [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.

Bacanlı, H., ve As, E. (2018). *(Türk tıp tarihinin en uzun süreli bilimsel yayını) Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye'den Gülhane Tıp Dergisi'ne (1872-2017)*, Ankara Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları.

Birinci, A. (1995). Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325) I, *Kebikeç Dergisi*, 2, 143-148.

Çelik, Ü. (2020). *Ceride-i Askeriyye Gazetesi'nin Osmanlı askeri modernleşmesindeki yeri ve 1878-1879 yıllarındaki yazıları*. [Yüksek lisans tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.

Karaman, M., A. (2014). Meşrutiyet Dönemi Basın ve Basında Ordu-Siyaset İlişkisi", *Studies of the Ottoman Domain*, C.4, S.6, 1-20.

Kösedağ, M., S. (2017). "II. Abdülhamit Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Basın Rejimi", *UHİVE Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.16, 111-138.

Tunalı, A., C. (2005). "Ceride-i Askeriye'nin Tarih Araştırmalarındaki Yeri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.37, 1-17.

Türkkan, H. (2007). *Askerî mecmuada Birinci Dünya Savaşı Türk Cepheleri* (1-145. Sayılar), [Yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.

TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKASI: GEÇMİŞTEN BUGÜNE DIŞ GÜVENLİK VE POLİTİKA

Zeynep TOPBAŞ¹

Öz

Kıbrıs Adası, stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca büyük güçlerin ilgisini çekmiş ve bu nedenle adanın egemenliği, güvenlik ve bölgesel denetim açısından kritik bir önem taşımaktadır. 1571’de Osmanlı Devleti’ nin adayı fethetmesiyle Kıbrıs, Osmanlı topraklarına katılmış ve adada adaletin sağlanması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Ancak, 1821’de Mora İsyanı’nın etkisiyle Kıbrıs’ta Osmanlı yönetimine karşı bir direnç başlamış, adadaki Rum halkının bağımsızlık talepleri giderek güçlenmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı’nın Rusya karşısında mağlup olmasına ve İngiltere’nin Osmanlı’ya yeni bir politika benimsemesine yol açtı. Kıbrıs, 1878’de imzalanan Kıbrıs Anlaşması ile İngiltere’ye kiralandı ve adada İngiltere hâkimiyeti başladı. 1878’de adanın İngiltere’ye kiralanması, etnik gruplar arasında yeni çatışma alanlarının ortaya çıkmasına yol açmış ve bu durum Türk- Rum ilişkilerini derinden etkilemiştir. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda, Türkler ve Rumlar arasındaki gerilim, anayasal sorunlar ve karşılıklı güvensizlik nedeniyle bir çözüm sürecine girmemiş, Kıbrıs sorunu daha da karmaşıklaşmıştır. 1963’te Kıbrıs’ta Rumlar tarafından Türkler’e yönelik başlatılan kitlesel saldırılarla başlayan şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir. Bu olay Kanlı Noel olarak adlandırılmakta ve Kıbrıs’taki etnik gerilimleri artırmış ve adanın bölünmesine zemin hazırlamıştır. Kanlı Noel, 21 Aralık 1963’te Kıbrıs’ta Rumlar tarafından Türkler’e yönelik başlatılan kitlesel saldırılarla başlayan şiddetli çatışmalardır. Bu olay, Kıbrıs’taki etnik gerilimleri artırmış ve adanın bölünmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye, Kıbrıs Türklerinin güvenliğini koruma sorumluluğu çerçevesinde müdahale kararı almıştır. Türkiye, 20 Temmuz 1974’te "Kıbrıs Barış Harekatı" adı verilen askeri müdahaleyi başlatmıştır. 1974’te Türkiye’nin gerçekleştirdiği askeri müdahale sonrasında Kıbrıs, fiilen ikiye bölündü. Kuzeyde Türkler, güneyde ise Rumlar yaşamaya başlamıştır. Kıbrıs Türkleri, uzun süredir yaşadığı acılar sonrası, 15 Kasım 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni ilan etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Türkiye, Kanlı Noel 1963, Mora İsyanı, Barış Harekatı 1974.

TURKEY'S CYPRUS POLICY: FROM PAST TO PRESENT EXTERNAL SECURITY AND POLITICS

Abstract:

The island of Cyprus has attracted the attention of great powers throughout history due to its strategic location, and therefore the sovereignty of the island is of critical importance in terms of security and regional control. After the Ottoman Empire conquered the island in 1571, Cyprus was annexed to the Ottoman territory and important steps were taken to ensure justice on the island. However, with the effect of the Peloponnesian Revolt in 1821, resistance to Ottoman rule began in Cyprus and the Greek Cypriot people's demands for independence grew stronger. The Ottoman-Russian War of 1877-1878 led to the Ottoman Empire's defeat against Russia and Britain's adoption of a new policy towards the Ottoman Empire. Cyprus was leased to Britain with the Cyprus Treaty signed in 1878 and British rule on the island began. The lease of the island to Britain in 1878 led to the emergence of new areas of conflict between ethnic groups and this situation deeply affected Greek-Turkish relations. In 1960, when the Republic of Cyprus was established, the tensions between Turks and Greeks did not enter a settlement process due to constitutional problems and mutual distrust, and the Cyprus problem became more complicated. In 1963, violent clashes broke out in Cyprus, starting with mass attacks launched by the Greeks against the Turks. This event, known as Bloody Christmas, exacerbated ethnic tensions in Cyprus and paved the way for the division of the island. Bloody Christmas was the violent clashes in Cyprus that began on December 21, 1963, with mass attacks launched by Greek Cypriots against Turks. This event increased ethnic tensions in Cyprus and paved the way for the division of the island. Turkey decided to intervene within the framework of its responsibility to protect the security of the Turkish Cypriots. On July 20, 1974, Turkey launched a military intervention called the "Cyprus Peace Operation". After Turkey's military intervention in 1974, Cyprus was de facto divided into two. Turks started to live in the north and Greeks in the south. After a long period of suffering, the Turkish Cypriots declared the Turkish Republic of Northern Cyprus on November 15, 1983.

Keywords: Cyprus, Turkey, Bloody Christmas 1963, Peloponnesian Revolt 1878, Peace Operation 1974.

Giriş

Kıbrıs Adası, tarih boyunca stratejik konumu nedeniyle pek çok medeniyetin ilgisini çekmiş ve stratejik önemini hep korumuştur. Doğu Akdeniz’de egemenlik, kurmayı amaçlayan bir devletin güvenliğini sağlaması için Kıbrıs’a sahip olması gerekir. Kıbrıs’ı elinde bulunduran bir devlet, deniz ulaşım yollarına egemen olduğu gibi, Doğu Akdeniz ülkelerinden herhangi birine karşı girişeceği bir harekâta da güvenilir stratejik bir üstünlük sağlayabilir, Akdeniz’i ve Ortadoğu’yu da kontrolü altında tutabilir (Kabasakal,1986, s.33) Osmanlı Devleti’nin tam güvenliği açısından, Kıbrıs Adası’nın ele geçirilmesi jeopolitik ve stratejik bir zorunluluk halinde olmuştur. Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs adasını fethinden önce adanın yönetimi birçok defa el değiştirmiştir (Güler, 2004, s. 101). Bu yönetim değişiklikleri, adanın stratejik öneminin sürekli olarak arttığını ve bölgedeki egemenlik mücadelesinin ne denli kritik hale geldiğini göstermektedir. Kıbrıs, Osmanlılardan önce, devrin en güçlü deniz kuvvetleri olan Venedik’in elinde bulunuyordu. Ada bu hali ile Osmanlı Devleti için bir tehdit ve tehlike kaynağıydı. Diğer taraftan bulunduğu yer dolayısıyla siyasi, askeri ve ekonomik yönden büyük stratejik öneme sahipti. Bu sebeplerden dolayı Kıbrıs’ın ele geçirilmesi İmparatorluğun bütünlüğü ve geleceği bakımından bir mecburiyet haline gelmişti (Hacıbekiroğlu, 1995, s. 4). Bu stratejik zorunluluk, Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı fethetme kararını kesinleştirmiş ve ada üzerindeki egemenlik sağlandığında, Doğu Akdeniz’deki güç dengeleri Osmanlı lehine değişmiştir. Kıbrıs 1489’ dan beri Venedik hakimiyetindedir. Kıbrıs kuşatması bir sene sürdü. Osmanlıyı zafere ulaştıran, Kıbrıs’ın kaderini belirleyen ise Mağusa kuşatması olmuştur (Arkan, 2015, s. 1). 1571’de Devleti tarafından fethedilen Kıbrıs Adası tamamen Türk egemenliği altına alınmıştır. Osmanlı’nın adayı fethetmesiyle birlikte artık Kıbrıs’ta adalet ve eşitliğe dayanan yerleşik bir imparatorluk düzeni hakim olmaya başlamıştı. Ada artık Osmanlı Devleti’nin bir parçası olduğu için, 16. yüzyıldaki yükselme döneminin olanaklarından ve Osmanlı sınırları içindeki düzenli yönetimden adada yaşayan halkta yararlanıyordu (Vatansever, 2010, s. 1492). Ancak, Osmanlı Devleti’nin zayıflamaya başlaması üzerine Kıbrıs’ta kurulan bu düzen sarsılmaya başladı. İmparatorluğun bir parçası olması nedeniyle, Kapitülasyonlara sahip olan İngiliz, Fransız, Ceneviz Konsolosları ve uyrukları birçok imtiyazlara kavuştular ve kapitülasyonlar burada da geçerli oldu. Bunlar her çeşit vergiden muaf oldukları gibi, hapsedilemez ve evleri de aranamazdı. Aralarındaki davalar Şer’i Mahkemeler değil konsoloslarının hakemliği ile hallederlerdi. Çoğunluğu Rumlardan oluşan konsolos tercümanları da bu haklara sahiptiler. Bu gelişmeler ve değişiklikler, Kıbrıs’ın siyasi, ekonomik ve sosyal yaşantısını olumsuz olarak etkilemeye başlamış, devlete karşı bazı olayların meydana gelmesine sebep olmuştur (Hacıbekiroğlu, 1995, s. 6). Bu sürecin sonucunda, Kıbrıs’ta gerilim artmış ve adada istikrarın sağlanması her geçen gün daha da zorlaşmıştır.

1. Mora İsyanı ve Kıbrıs’a Etkileri

1821 yılında başlayan Mora İsyanı, Yunan bağımsızlık hareketinin önemli bir parçası olup, Kıbrıs’taki Rum halkını Osmanlı yönetimine karşı ilk ciddi olaylara zemin hazırlayan bir isyan olarak kabul edilen ve adadaki huzursuzlukları artıran bir etken olarak nitelendirilir. İsyanın etkisiyle Kıbrıs’ta Osmanlı yönetimine karşı gizli bir direnç meydana gelmiştir. Türk-Rum ilişkileri derinden etkilemiştir.

İsyan gözüyle algılanmayıp kargaşa olarak kabul edilen ve askeri tedbirlerle bastırılabilceğini düşünerek Osmanlı Devleti yanlış bir yanılgıya sürüklenmişti. Gizli ve el altından Avrupa tarafından desteklenen bu isyan bir bağımsızlık hareketiydi. İsyanın hemen akabinde, Rumların yaşadığı bütün vilayetlerde tedbirler alınmıştı. Osmanlı Devleti, İstanbul’da ele geçirdiği Fener Rum Patriği’nden Kıbrıs Başpiskoposuna yazılmış mektuplardan isyanın Mora dışına yayılması için bazı temaslarda bulunulduğunu tespit etti. Bu mektuplar, Kıbrıs’ta da Mora İsyanı’na benzer bir isyanın planlandığını ortaya koymaktaydı. Kıbrıs Rum Başpiskoposu ve ortakları Tuzla’da Rus Konsolosun konağında bir araya gelerek isyanın nasıl gerçekleştirileceği üzerinde görüş

alışverişinde bulunmuşlardır (Çoruh, 2018, s. 301). Kıbrıs'taki hareketler, adada Osmanlı'nın hâkimiyetini tehdit eden bir çöküşün başlangıcını simgeliyordu ve aynı zamanda Yunan bağımsızlık hareketinin adadaki yansımaları hızlandırıyordu. Rumlar, yaşanan bu gelişmelerden sonra uzun yıllar boyunca başka bir isyan girişiminde bulunmamış, Enosis isteklerini daha çok demokratik yollardan gündeme getirmeyi pragmatik bir yöntem olarak benimsemişlerdir. Bu durum Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine geçtiği 1878 yılından sonra 20'nci yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir (Balyemez, 2021, s. 220).

2. 93 Harbi ve Kıbrıs: Osmanlı-Rus Savaşının Adadaki Etkileri

Rumi takvime göre 1293 yılında başlaması sebebi ile 93 Harbi olarak adlandırılan 1877- 1878 yıllarında cereyan eden Osmanlı-Rus Harbi, bölgede dengeleri değiştiren ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı politika değişikliğine gittiği olaydır (Çelik, 2021, s. 8). 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Mısır krizinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmanın eşiğine geldiği ikinci büyük krizdir. 19.yy'ın ilk çeyreğini takiben yavaş yavaş şekillenip büyüyen Mısır krizi çeşitli ödünler karşılığında İngiltere'nin desteği alınarak atlatılmıştı (Baktaya, 2016, s. 2). Rusya'nın bölgede bir güç haline gelmesi sebebiyle İngiltere'nin politikaları da buna göre şekillenmiştir. 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin mağlup olması sonrasında İngiltere, Osmanlı Devleti'ne bir ultimatom vererek, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni korumayı taahhüt etmiş, karşılığında ise, Ermeni reformu yanında, Kıbrıs adasının da İngiltere tarafından "işgal ve yönetimi"ni kabul etmesini istemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu ultimatomu kabul cevabını vermesinden sonra 4 Haziran 1878 tarihinde İstanbul'da Kıbrıs Anlaşması imzalanmıştır. Bundan sonra İngiltere, Kıbrıs'a asker çıkararak işgal etmiştir. Kıbrıs'ın İngiltere tarafından işgal edilmesi, dönemin güçleri tarafından tepkiyle karşılanmış, Rusya da bu duruma tepki göstermişti (Çelik, 2021, s. 5). Böylece 1878 yılından itibaren Kıbrıs adası İngiltere'ye kiralanmış oluyordu. Böylece 1960 yılına kadar sürecek olan Kıbrıs'ta İngiltere hâkimiyeti başlamış oluyordu. Söz konusu olumsuz durum Kıbrıslı Türkleri derinden etkilemiştir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın İngiltere'nin idaresine girmesiyle birlikte bir kısım Kıbrıslı Türk adadan ayrılarak Türkiye'ye göç etmiştir (KKTC Dış İşleri Bakanlığı). Bu tarihsel süreç, Kıbrıs'ın geleceği üzerinde derin etkiler bırakmış ve adada yaşayan halklar arasında uzun yıllar sürecek bir gerilim ve çatışma ortamı oluşturmuştur.

3. Kıbrıs'ta İngiltere'nin Egemenliği ve Sosyal Yapı Üzerindeki Etkileri

10 Mayıs 1878 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Salisbury, İstanbul Büyükelçisi Layard'a Kıbrıs'a yerleşme girişiminin başlatılması için talimat verdi (Günay, 2007, s. 116). 12 Temmuz 1878 tarihinde İngiltere, Kıbrıs'a asker çıkararak adanın yönetimini eline aldı (Çakır, 2023, s. 115). İngiltere, Kıbrıs'ı egemenliği altına aldıktan sonra kendine özgü unsurları Ada'ya getirip yerleştirmiş, Ada'da bulunan etnik grupları bütünleştirmek yerine, ayırıştırma siyasetini benimsemiştir. Buna göre Osmanlı döneminde Kıbrıs'ta oluşan kamusal alan ve millet anlayışı gitmiş, yerine etnik kökenli yapılanma getirilmiştir. Buna göre eğitim sistemi, ayrı cemaatlere ve ayrı programlara göre tasarlanmışsa da Türk okulları zaman içinde İngiliz sömürge hükümetinin himayesine girmiştir. Ancak Rum okulları, özerk yapısını her zaman için korumuştur. Yeni dönemle birlikte ticarette, şehirleşmede ve ekonomik yapıda yeni dengeler oluşmuş, modernleşmenin taşıyıcı unsuru olan orta sınıfın inşası ve kamusal alanın tanımlanması yeniden yapılmıştır (Tamçelik, 1960, s. 1). İngiltere'nin adadaki uyguladığı politika, adadaki sosyal sınıflar arasında yeni çatışma alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuş ve İngiltere'nin yönetim tarzı, etnik grupların arasındaki gerginlikleri daha da derinleştirmiştir. 1878 yılında Kıbrıs Adası'na hâkim olan İngiliz Hükümeti, adaya yerleştiği ilk günden itibaren Kıbrıs Türklerini bir tehdit unsuru olarak görmüş ve Türkler üzerinde bir nevi "sindirme politikası" uygulamıştır. Nitekim İngiliz Hükümeti, sömürgeleştirdiği bütün İslam coğrafyasında olduğu gibi yerel unsurların "millî kimliklerini ve hafızalarını" silmek için bir takım uygulamalarda bulunmuştur (Çakıcı, 2023, s. 134). Bu süreçte, Türk toplumu üzerindeki baskılar, Kıbrıs Türklerinin kimliklerini koruma ve

bağımsızlık arayışlarını tetiklemiştir. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması, iki toplum arasında ortak bir yönetim modelini hedeflemiş olsa da, kısa sürede anayasal anlaşmazlıklar ve karşılıklı güvensizlik nedeniyle krizlere sahne olmuştur. Türkler ve Rumlar arasındaki bu gerilim, ilerleyen yıllarda Kıbrıs sorununu uluslararası bir mesele hâline getirecek olayların temelini oluşturmuştur.

4. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Toplumsal Gerilimler

7 Mart 1953'te Yunanistan hükümet üyeleri, Makarios ve EOKA kumandanı Albay Grivas, EKA andı içmiş; bu tarihten itibaren Rum tarafı Kıbrıslı Türklere karşı büyük bir şiddet hareketi başlatmıştır. Özellikle 1955 yılından itibaren yüzlerce Türk öldürülmüş, Türklere ait mallar yağmalanmış, 6.000 kişi mülteci konumuna düşmüştür. Halkın can ve mal güvenliğinin kalmadığı böyle bir ortamda 1958 yılında Türk Mukavemet Teşkilatı kurulmuştur. Adadaki sürecin giderek çıkmaza girmesi üzerine taraflarla İsviçre ve İngiltere'de görüşmeler düzenlemiş ve bu görüşmeler neticesinde 11 Şubat 1959'da Zürih Anlaşması, 19 Şubat 1959'da ise Londra Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalar sonucunda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kabul edilmiştir (İnsamer). Bunun sonucunda, Kıbrıs Türkleri ve Rumlar arasında yaşanan gerginlikleri sona erdirmek; Rumların Enosis, Türklerin ise Taksim ideolojisini ortadan kaldırmak ve tüm paydaşların çıkarlarına uygun bir ortam yaratma isteği doğmuştur. (Kata & Ummannel, 2023, s. 215). Kıbrıs'taki siyasi atmosfer giderek yumuşama durumu olacağı sanılırken daha gerilimli bir hâl alıp, taraflar arasında güvenin zedelenmesi ve yaşanan gelişmeleri daha da karmaşıklaştırmıştır. Anlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra anayasanın maddeleri ihlal edilmeye ve Kıbrıs Türk toplumuna zorluklar yaşatılmaya başlanmıştır. Rumlar, anayasanın uygulanamaz olduğu bahanesi ile 13 maddesinin değiştirilmesini talep etmişlerdir. Bu teklifin Türkiye tarafından reddedilmesi üzerine Kıbrıs Türklerine yönelik saldırgan bir politika izlenmeye başlanmıştır (Kata & Ummannel, 2023, s. 2016). Özellikle dış politika konularında Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'e tanınan yetkiler ihlal ediliyordu. Küçük, dış politika konularında hiçbir şekilde tam olarak bilgilendirilmiyordu (Çelik & Çelebi, 2020, s. 175).. Bu ihlaller, Kıbrıs'ta çözüm sürecinin ne kadar kırılğan olduğunu ve taraflar arasındaki güven eksikliğinin, barışa ulaşmayı ne kadar zorlaştırdığını gözler önüne sermektedir. Bu gerilimlerin bir büyük boyutuyla, 21 Aralık 1963'te, tarihe "Kanlı Noel" olarak geçecek olayları tetiklemiş ve Kıbrıs'taki Türkler için bir dönüm noktası olmuştur. Bu olay, Kıbrıs Türklerinin güvenliğinin tamamen tehdit altına girdiği, adadaki etnik çatışmaların iyice derinleştiği ve adadaki Türk halkı için büyük bir travma oluşturduğu bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir.

5. Kanlı Noel ve Kıbrıs Türklerinin Direnişi

Kanlı Noel olarak bilinen olay, 21 Aralık 1963'te Rumların Kıbrıs Türklerine karşı başlattığı silahlı saldırılarla başlamıştır. Bu saldırılar, adada toplumlar arası çatışmaların şiddetli bir şekilde patlak verdiği ilk büyük olay olarak tarihe geçmiştir. Rumların, Türk toplumu üzerine yönelik gerçekleştirdiği bu saldırılar, sadece bir anda meydana gelen şiddet eylemleri değil, aynı zamanda Kıbrıs'taki etnik çatışmaların ve Türk-Rum ilişkilerinin derinleşmesinin başlangıcını simgelemektedir. Bu olay, Kıbrıs'taki sosyal yapıyı ve iki toplum arasındaki dengeyi temelden değiştirmiş, 1960'larda başlayan bu kanlı çatışmalar, adada yıllarca süren bir bölünmeye ve kalıcı gerilimlere yol açmıştır. 21 Aralık 1963'te, Akritas adı verilen ve Türklerin adadan tamamen temizlenmesini amaçlayan plan, Rum çeteleri tarafından hayata geçirilmeye başlandı. 21 Aralık 1963'te Rumların Lefkoşa'nın Tahtakale semtinde evlerine girmekte olan bir otomobildeki sivil Türklere ateş açması üzerine Zeki Halil ve Cemaliye Emirali isimli iki Türk hayatını kaybetmesine, 7 Türk ağır bir şekilde yaralanmasına sebep olarak başlatmıştır. Rumlar başlattıkları olayları tırmandırmaya devam etmiş ve saldırılarını artırınca Kıbrıs iç savaş konumuna gelmiştir. Kıbrıslı Rumlar Türk Büyükelçiliği'ne 23 Aralık 1963'te ateş açmıştır. Rumlar EOKAcılarla Türklere karşı saldırılarını Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçükün ikametgâhı olan

binaya London Palas Otelinin üzerinden ateş açmışlardır. Rumların söz konusu saldırıları sonucu bir Türk yaşamını yitirmiş, 5 Türk yaralanmıştır (Özkan:2013,778). Rumların ilk saldırılarında sadece Lefkoşa'da 92 Türk öldürüldü, 146 kişi ise yaralandı. Rum terör örgütü EOKA'cı militanlar ilk büyük katliamını, Lefkoşa'da bulunan Ayvasıl köyündeki Kıbrıs Türklerine karşı 23 Aralık 1963'te gerçekleştirdi. Bu köyde esir alınan 21 Kıbrıs Türkü, elleri bağlandıktan sonra katledildi ve toplu mezara gömüldü. Rum çeteleri, 24 Aralık 1963'te Lefkoşa'nın Kumsal bölgesindeki saldırılarına devam ederken, Kıbrıs'taki Türk Alayı'nda doktor olarak görev yapan Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ile 3 çocuğunu da vahşice katletti (AA). Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları bunlarla sınırlı kalmamıştır. Olaylarda saldırıya uğrayan 103 Türk köyü boşaltılmak zorunda kalırken, Kıbrıs'ta 1963'te başlayıp 1964'te de devam eden olaylarda 364 Türk şehit oldu. Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi, Ada'ya Barış Gücü gönderme kararı aldı ve ilk BM Barış Gücü (BMBG) 14 Mart 1964 tarihinde Ada'ya geldi. Ancak BMBG'nin Ada'ya gelmesi de Rumların, Türklere yönelik saldırılarının önüne geçemedi. 1967-1974 döneminde Türklere ekonomik ve sosyal baskılar uygulayarak Ada'dan göçe zorlama ve bu suretle asimile etme politikasını uygulamaya başladı. Kıbrıs'ta 1963-1974 dönemi, Kıbrıs Türkleri için kan, gözyaşı, katliam, toplu mezar ve göç olarak tarihe geçti.(AA). Nihayetinde EOKA'nın türevi EOKA-B'nin elebaşı Nikos Sampson'un Yunanistan'daki cuntanın desteğiyle 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta iktidarı ele geçirmesi, bardağı taşıran son damla oldu. Meseleyi diplomatik yollarla çözme girişimleri de sonuç vermeyince, Türkiye garantörlük yetkisini kullanarak Ada'ya askeri müdahalede bulundu. Böylece hem Kıbrıs Türk toplumunun can ve mal güvenliği temin edildi hem de adanın kuzeyinde müstakil bir Türk devletine giden sürecin önü açıldı(Boyras,2021). Bu müdahale, Kıbrıs'taki etnik çatışmaların sona ermesi ve adadaki Türklerin yaşama hakkının korunması için kritik bir adım olmuştur. Türkiye, garantör devlet olarak müdahalesini meşru bir hak olarak görmüş ve Kıbrıs Türklerinin haklarını savunma amacı gütmüştür. Türkiye, Kıbrıs'ın kuzeyinde Türkler için güvenli bir bölge oluşturulmuş, adada kalıcı bir çözüm için de zemin hazırlanmıştır.

6. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı

Nihayet, 20 Temmuz 1974 günü başlayan Barış Harekâtı ile adada oluşturulan de facto duruma son verilir ve Kıbrıslı Türklere yönelik katliam girişimlerine de dur denilir(Keser, 2013, s. 86). Harekât, Dünyaya Başbakan Ecevit'in yaptığı tarihî açıklamayla duyurulmuştur:“Bu harekât milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı olsun. Umarım ki, kuvvetlerimize ateş edilmez ve kanlı bir çatışmaya yol açılmaz. Biz aslında savaş için değil, Türklere de Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz. Bu karara, ancak bütün diplomatik, politik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık.” Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın Konuyla İlgili Açıklamaları ise ; “Mukavemet görmez isek, herhangi bir kan dökülmesi olmayacaktır. Kıbrıs'ta, Dünya sulhunun teminine yardımcı bir hareket olacaktır. Cenab-ı Hak, bu hareketten dolayı, milletimize ve bütün insanlığa hayırlı neticeler versin. Tarihi görevimizi ifa etmenin bahtiyarlığı içerisindeyiz” ifadelerini kullanmışlardır.(YTB). Türk kuvvetleri başarılı operasyonlar sonrası 22 Temmuz 1974 tarihinde Girne'yi ele geçirmiştir. Bu olaylardan sonra, Kıbrıs'ta anayasa düzeninin tekrar kurulması için Türkiye, İngiltere ve Yunanistan dış işleri bakanları 25 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre'de toplanmışlardır. Görüşmeler sonucunda 30 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre Deklarasyonu denilen belgeye imza atmışlardır. Bunun neticesi olarak Türkiye, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasına yönelik hedefine ulaşmasını önlemiştir. Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının özerk yönetimlerinin varlığı kabul edilmiştir. Kıbrıs'ta Türklerin güvenliği sağlanmış ve Rumların Kıbrıs'taki soydaşlarımıza karşı saldırıları engellenmiştir. (Özbaş & Öztaş, 2021, s. 390). Bu bağlamda 1974 Barış Harekâtı, Türkiye'nin ulusal güvenliği ve Kıbrıs Türklerinin varlığını koruma açısından tarihsel bir dönüm noktası olmuştur. Harekât, Kıbrıs'ta barış ve güvenliğin tesisi için diplomasiye öncelik verilmesine rağmen, Rum-Yunan tarafının saldırgan politikaları karşısında bir zorunluluk olarak gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı, sadece Türk dış politikası için değil, bölgesel istikrar açısından da önemli bir dönüm noktası

olmuştur. Harekâtın ardından ise Kıbrıs adası, Türkler ve Rumlar arasında fiilen ikiye bölünmüş oldu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuzeyinde Türkler, güneyde ise Rumlar yaşamaya devam etmiştir. Ancak, 1974'ten sonraki yıllarda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güney kısmı uluslararası alanda varlığını sürdürürken, kuzeydeki Türkler, kendi yönetimlerini kurma çabalarına başladılar. Bu çabalar 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle somut bir hale gelmiş olmuştur.

7. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci

Kıbrıs Harekatı sonrasında çarpıcı gelişmeler meydana gelmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs harekâtında Amerikan silahlarını kullanmış olması, Kongre tarafından tepkiyle karşılanmış ve Amerikan Senatosu ve Temsilciler Meclisi Aralık 1974'te, 5 Şubat 1975 tarihinden itibaren Türkiye'ye silah ambargosu kararı almıştır. Amerika'nın silah ambargosuna Türkiye'nin cevabı ise 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşu olmuştur (Bostancı, 2015, s. 323) Kıbrıs Türk Federe Devleti, Kıbrıs Türklerinin politik, ekonomik, sosyal ve idari ihtiyaçlarını karşılamak ve Kıbrıs'ta Rum kesiminin de dikkate alacağı, (Zürh ve Londra Anlaşmalarının zemin oluşturabileceği) bir çözüm anlayışıyla daha sonra kurulacak iki kesimli federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti'ne zemin hazırlamak için Kıbrıslı Türkler tarafından kurulmuştur (Erol, 2015, s. 303) Bu gelişme, Kıbrıs'ın siyasi geleceğinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir ve bölgedeki güç dengelerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşunun ardından, 15 Kasım 1983 tarihinde Dr. Rauf Denktaş'ın liderliğinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ilan edilmiştir. KKTC'nin ilanı, Kıbrıs Türk halkının egemenlik ve bağımsızlık mücadelesinin bir simgesi haline gelmiş ve Türkiye tarafından hemen tanınmıştır. Bu adım, Kıbrıs'ın iki toplumlu yapısının uluslararası alanda resmiyet kazanmasına yol açmıştır. KKTC'nin ilan edilmesini, eski Lefkoşa Büyükelçisi Asaf İnan şöyle değerlendirmektedir; “KKTC'nin ilanı Kıbrıs sorununda çok önemli bir olaydır. Sorunun gelişiminde bu kademeye gelinceye kadar birçok basamak geçilmiştir. Rum-Yunan tarafının asırlar boyu sürdürdüğü “ENOSİS” takıntılı yaklaşımı 1960 Anlaşmalarına aykırı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek başına sahiplenme tehdidi ve çabası, Ada çapında Kıbrıslı Türklerin EOKA çetelerinin baskısı ve terörü altında yaşamaya başladığı acılar, bu arada müzakereler, alınan bozulan kararlar, tutulmayan mutabakatlar ve oyalama niyetiyle yapılan yeni yeni anlaşmalar, Rum tarafının uzlaşmaz tutumunun Türk halkına getirdiği yaşamsal kısıtlamalar ve zorluklar, bütün bunlar Kıbrıs sorununun kesinlikle gözden uzak tutulamayacak gerçekleridir. KKTC'nin ilanından evvel, Kıbrıs Türk halkının haklarının ve canının korunması maksadıyla başlatılan mücadelede etkili bir şekilde kurulan örgütlerden Otonom İdareye geçiş, Barış Harekâtından sonra da Federe Devlet kuruluşlarına geçişler, Türkiye'de ve Kıbrıs'ta sorumlu yetkililerin ve kurumların birbirlerine danışmaları ile atıldı. Kıbrıs sorununa muhtemel çözüm arayışlarında coğrafi ve hukuki olarak şekillenmiş KKTC'nin varlığını temel yapı ya da dayanak olarak görmek, geleceğe çok daha güvenli bakmanın en sağlıklı yoludur.” ifadelerini kullanmıştır (Erol, 2015, 307). KKTC'nin ilanı, hem Kıbrıs Türk halkının hem de Türkiye'nin uluslararası alanda haklı mücadelesinin bir göstergesi olarak tarihe geçmiştir ve bu karar, adada kalıcı barış ve çözüm arayışlarında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, günümüzde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkiye'nin desteğiyle uluslararası platformda haklarını savunmaya devam etmekte ve 2017 yılında Türk Dili Konuşan Ülkeler Topluluğu'na (TDT) gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Bu gelişme, KKTC'nin uluslararası alandaki görünürlüğünü artırmış ve Türk dünyasıyla olan ilişkilerini güçlendirmiştir.

8. Sonuç

1571'de Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethetmesi, adadaki denetimi sağlamak ve bölgedeki deniz yollarına hâkim olmak adına büyük adım olmuştur. Osmanlı yönetimi altında Kıbrıs, toplumsal huzuru sağlamış ve halkın refahını artıran bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamaya başlamasıyla birlikte Kıbrıs'ta istikrarsızlıklar ve etnik gerilimler yaşanmaya başlamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında, İngiltere'nin Osmanlı'ya karşı tutumu değişmiş ve Kıbrıs, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte İngiltere'nin denetimine girmiştir. Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralanması, adada derin toplumsal ve siyasal etkiler yaratmış, Kıbrıslı Türklerin bir kısmının Türkiye'ye göç etmesine yol açmıştır. Bu süreç, Kıbrıs'ın geleceğini şekillendiren gerilimlerin temellerini atmış ve adadaki etnik çatışmaları derinleştirmiştir.

İngiltere'nin 1878'de Kıbrıs'ı kiralaması ve 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması, adadaki etnik gruplar arasındaki çatışmaların daha da derinleşmesine sebep olmuştur. Özellikle Rumlar ile Türkler arasındaki anlaşmazlıklar, 1963'teki Kanlı Noel olaylarıyla Türklere yapılan saldırılar zirveye çıkmış ve Kıbrıs sorunu uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulumuyla birlikte yaşanan anayasal sorunlar ve etnik gerilimler, ada halkının güvenliğini tehdit etmiş ve çözüm sürecini çıkmaza sokmuştur.

1974 Kıbrıs Barış Harekatı, Türkiye'nin Türk toplumunun güvenliğini sağlamak için gerçekleştirdiği önemli bir adım olmuştur. Türkiye, Yunan Cuntası'nın desteklediği Kıbrıs Rumları tarafından gerçekleştirilen darbe sonrasında, adadaki Türklerin hayatını koruma amacı güderek askeri bir müdahalede bulunmuştur. Bu müdahale, Türklerin Kıbrıs'taki varlıklarını sürdürmesini sağlamak için büyük rol oynamıştır. Türkiye'nin müdahalesi sonrasında adada kuzeyde Türkler için güvenli bir bölge oluşturulmuştur ve ardından veadada fiilen iki toplumlu bir yapı ortaya çıkmıştır. 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş ve Türkler, Kuzey Kıbrıs'ta özerk bir yönetim oluşturmuşlardır. 1983 yılına gelindiğinde, Kıbrıs Türk toplumu için mevcut yapının yetersiz olduğu ve kendi devletlerini kurma ihtiyacı olduğu düşüncesi ağırlık kazanmıştır. 15 Kasım 1983'te, KKTC, Kıbrıs Türk toplumu tarafından ilan edilmiştir.

Kaynakça

- AA. (2023). Kıbrıs'ta Rumların gerçekleştirdiği Kanlı Noel katliamının üzerinden 58 yıl geçti. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kibrista-rumlarin-gercekestirdigi-kanli-noel-katliaminin-uzerinden-58-yil-gecti/2452203>
- Arkan, Merve Senem. (2015). Kıbrıs'ın fethi: Haritalarda 1570-1 Mağusa kuşatması. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(5), 1-12.
- Balyemez, Mehmet. (2021). İngiliz yönetimi döneminde Kıbrıs'ta çıkarılan ikinci Rum isyanı (18-19 Aralık 1954). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 37(103), 217-252. doi: 10.33419/aamd.927039
- Baktıaya, A. (2006). "93 Harbi" Sırasında İngilizler ve Araplar. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 12(31), 1-20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cyprusstudies/issue/54302/736911>
- Bostancı, Mustafa. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilânı ve buna yönelik tepkilerin Türk kamuoyundaki yankıları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57), 317-356. doi: 10.1501/Tarar_0000000608
- Çakıcı, Derya. (2023). İngiliz idaresi döneminde Kıbrıs Türklerinin toplumsal meselelerinin çözümünde Dr. Fazıl Küçük'ün rolü. *Mavi Atlas*, 11(1), 120-139. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumusmaviatlas/issue/76984/1242835>
- Çakır, Gül. (2023). Kıbrıs'ın İngiltere'ye geçici olarak devrine giden süreçte İngiliz parlamentosu ve kamuoyundaki tartışmalar. *Tarih Alanında Seçme Yazılar-I*, 109-129.
- Çelik, Vasfiye. & Çelebi, İlker. (2020). 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2004 Annan Planı'na kadar olan süreçte Kıbrıs meselesi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 6(2), 168-193. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1405348>

- Çelik, Ahmet.(2021). 93 Harbi Sonrası Kıbrıs'ın İngiltere'ye Devrinin Dönemin Rus Basınındaki Yansımaları. *Akdeniz 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*. 5-20.
- Erol, Hande. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(17), 296-313.
- Çoruh, Haydar. (2018). Morali Korsanların Kıbrıs Çevresindeki Faaliyetleri (1821-1828). *Journal of Turkish Research Institute* (61), 297-312.
- Güler, Yavuz.(2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Kıbrıs meselesi. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 101-112.
- Hacıbekiroğlu, Zübeyde. (1995). *Kıbrıs sorunu ve tarafların tutumları* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.1-81. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/28915.pdf>
- İnsamer. *Ülke profili: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi. Erişim adresi: <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti/>
- Keser, Ulvi. (2013). *Kızılây belgeleri ışığında Kıbrıs Barış Harekâtı (1974)*. Türk Kızılây Tarih.1-681.<https://kizilaytarih.org/yayinlar/11-kizilay-belgeler-işiginda-kibris-baris-harekati-1974-profdr.pdf>
- Kabasakal, Hüseyin. (1986). *Kıbrıs'ın fethi (1570-1571)*. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1-151.
- Kata, Münevver & Ummanel,Azize. (2023). Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963) döneminde Kıbrıs Türk basınında Atatürk. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Bahar 2023, 107, 211-236.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Enformasyon Daire Başkanlığı, *Kıbrıs'ta İngiltere dönemi (1878-1960)*. <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-ingiltere-donemi-1878-1960/>
- Özbaş, Ayşenur, & Öztaş, Sezai. (2021). Edirne Kıbrıs gazilerinin gözünden Kıbrıs Barış Harekâtı. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 385-417. doi: 10.32953/abad.983879
- Özkan, Ali. (2013). Enosis, kanlı Noel olayı ve Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs sorununda Türkiye'ye Arnavutluk desteği. *International Journal of Social Science*, 6(2), 765-796. doi: 10.9761/jasss_556
- Tamçelik, Soyalp. Kıbrıs meselesi ve bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti (15 Ağustos 1960). *Atatürk Ansiklopedisi* 1.-10. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kibris-meselesi-ve-bagimsiz-kibris-cumhuriyeti-15-agustos-1960/>
- Vatansever, Müge. (2010). Kıbrıs sorununun tarihi gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 1487-1530.
- YTB. Barışın teminatı: Kıbrıs Barış Harekâtı. *T.C. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*. <https://ytb.gov.tr/haberler/barisin-teminati-kibris-baris-harekati>

İRAN'IN GÖZÜNDEN ZENGİZUR KORİDORU: BÖLGESEL DENGELER VE GELECEK SENARYOLARI

Hüsamettin İNAÇ¹
Emine TERYAKİ²

Öz

Zengezur Koridoru, Azerbaycan ve Nahçıvan arasındaki kara bağlantısını sağlayan stratejik bir projedir. Tarihsel olarak Türk yurdu olan Zengezur, 1921'de Ermenistan'a verilmiştir. Bu durum, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki sorunları artırmıştır. Koridor, 2020 Dağlık Karabağ Savaşı sonrası gündeme gelmiş ve bölgedeki ulaşım ile ekonomik ilişkileri etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. İran, projeyi kendi çıkarlarına tehdit olarak görmekte ve yakından takip etmektedir. İran basınında koridor çeşitli ifadelerle anılmakta ve Türkiye'nin bölgedeki etkisinin artmasından endişe duyulmaktadır. Ancak bazı İranlı yetkililer koridorun ekonomik fırsatlar sunabileceğini belirtmektedir. Çalışma, koridorun İran üzerindeki jeopolitik, ekonomik ve sosyal etkilerini analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zengezur Koridoru, İran, , jeopolitik, bölgesel dengeler,

ZANGEZUR CORRIDOR THROUGH THE EYES OF IRAN: REGIONAL BALANCES AND FUTURE SCENARIOS

Abstract

The Zangezur Corridor is a strategic project that provides a land connection between Azerbaijan and Nakhchivan. Historically a Turkic homeland, Zangezur was given to Armenia in 1921. This situation has increased the problems between Azerbaijan and Armenia. The corridor came to the fore after the 2020 Nagorno-Karabakh War and will affect transportation and economic relations in the region. Iran sees the project as a threat to its interests and is closely monitoring it. The corridor is referred to by various terms in the Iranian press, and concerns are expressed about the increase in Turkey's influence in the region. However, some Iranian officials state that the corridor may offer economic opportunities. The study analyzes the geopolitical, economic, and social impacts of the corridor on Iran. Keywords: Zangezur Corridor, Iran geopolitics, regional balances,

Keywords: Zangezur Corridor, Iran, geopolitics, regional balances,

¹ Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, husamettin.inac@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6922-2010

² Yüksek Lisans Öğrencisi, DPÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, emine.teryaki7894@gmail.com, ORCID: 0009-0000-1662-2670

Giriş

Zengezur, Azerbaycan'ın zengin tarihi geçmişe sahip, Güney Kafkasya'da stratejik öneme sahip bölgelerinden biridir. Coğrafi konumu itibarıyla Güneybatı Azerbaycan toprakları ile Ermenistan'ın güneydoğusunu kapsayan Zengezur, Kafan, Gorus, Karakilise, Mehri, Zengilan ve Kubadlı gibi çeşitli bölgelerden oluşmaktadır. Tarihi kaynaklar, Zengezur'u Türklerin kadim yurtlarından biri olarak göstermekte ve bölgedeki Türkçe kökenli isimlerin çokluğu da bu tezi desteklemektedir. Zengezur adının, bu topraklarda yaşamış ve yiğitlikleriyle tanınan Türk kabilesi "Zengi"den geldiği bilinmektedir.

Zengezur bölgesi, 19. yüzyıldan itibaren demografik yapısında önemli değişimler yaşamıştır. Özellikle 1813 tarihli Gülistan Antlaşması ve 1828 tarihli Türkmençay Antlaşması sonrasında, İran'dan gelen Ermeniler Zengezur'un yanı sıra Karabağ'ın çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir. Bu durum, bölgedeki etnik yapıyı zamanla değiştirmiştir.

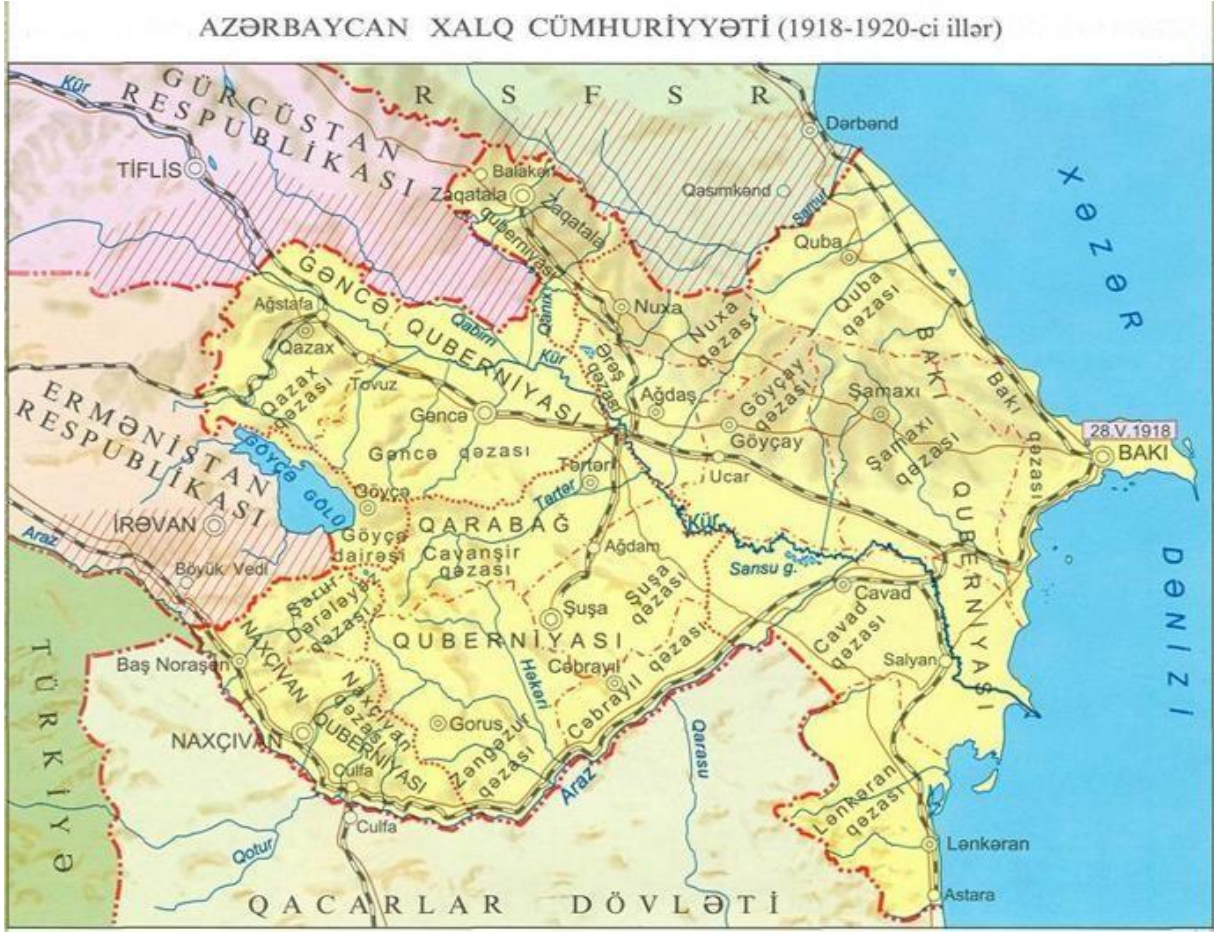
1918-1920 yılları arasında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin (ADR) sınırları içerisinde yer alan Zengezur, o dönemde Gence Vilayeti'nin bir parçasıydı. Ancak, Kızıl Ordu'nun Azerbaycan'ı işgal etmesinden sonra, 1921 yılında Zengezur topraklarının büyük bir kısmı Azerbaycan'dan alınarak Ermenistan'a verilmiştir. Bu kararın alınmasında, Sovyet yönetiminin bölgedeki siyasi ve stratejik çıkarları etkili olmuştur.

Zengezur'un Ermenistan'a verilmesi, bölgedeki demografik yapıyı daha da değiştirmiş ve Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki ilişkilerde önemli bir sorun haline gelmiştir.

Zengezur Koridoru'nun yeniden gündeme gelmesi, 2020 yılında Dağlık Karabağ Savaşı'nın ardından imzalanan ateşkes anlaşmasıyla olmuştur. Anlaşmanın 9. maddesi, Azerbaycan ile Nahçıvan arasında bir kara bağlantısı kurulmasını öngörmektedir. Bu bağlantının Zengezur üzerinden geçmesi planlanmış ve bu nedenle koridor projesi büyük önem kazanmıştır.

Zengezur Koridoru'nun hayata geçirilmesi, bölgedeki ulaşım ağlarını ve ekonomik ilişkileri yeniden şekillendirecektir. Koridorun açılmasıyla birlikte, Azerbaycan ile Nahçıvan arasındaki seyahat ve ticaret kolaylaşacak, bölgedeki ekonomik kalkınmaya katkı sağlanacaktır. Ayrıca, koridorun bölgedeki diğer ülkelerle olan ticareti de olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Şekil: 1918-1920 yılları arasında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Haritası

İran, Zengezur Koridoru'nun hayata geçirilmesini kendi çıkarları açısından yakından takip etmektedir. Çünkü Koridorun geçiş güzergâhı, İran'ın bölgedeki ticari ve siyasi bağlantılarını etkileyebilir. Bu nedenle, İran'ın koridora yönelik tutumu, kendi stratejik çıkarları ve bölgesel politikalarıyla şekillenmektedir. Özellikle, koridorun Türkiye'nin bölgedeki etkisini artırması, İran'ın bölgedeki rolünü etkileyebilir. Bu nedenle, İran, koridorun kendi çıkarlarına en uygun şekilde gelişmesini sağlamaya çalışacaktır.

İran basınında Zengezur Koridoru genellikle "NATO Koridoru", "Turan Koridoru" veya "Türk NATO'su" gibi ifadelerle anılmaktadır. Bu ifadeler, koridorun İran, Rusya ve Çin'i çevrelemek için Batı (NATO) tarafından ortaya atılan bir proje olarak algılandığını göstermektedir. İran kamuoyu da koridorun bölgedeki güç dengelerini değiştirebileceği ve İran için riskler oluşturabileceği yönünde endişeler taşımaktadır.

Ancak, bazı İranlı yetkililer ve uzmanlar, koridorun İran için yeni ekonomik fırsatlar sunabileceğini ve bölgedeki ticareti canlandırabileceğini de belirtmektedir. Bu görüşe göre, İran, koridorun sunduğu imkânlardan faydalanarak kendi ekonomik çıkarlarını geliştirebilir.

Mevcut çalışma da koridorun İran üzerindeki jeopolitik, ekonomik ve sosyal etkilerini, ülkenin koridora yönelik tutumunu ve gelecekteki olası senaryoları kapsamlı bir şekilde analiz ederek, Zengezur Koridoru'nun İran açısından taşıdığı önemi ve bölgesel dengelerdeki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Zengezur'un tarihsel bağlamına bakılarak bölgenin coğrafi konumu, tarihi önemi ve demografik yapısındaki değişimler literatür olarak incelenmiştir. Bu çalışmada, Zengezur Koridoru, ikincil kaynaklar aracılığıyla, amacına uygun bir şekilde detaylı olarak

incelenmiştir. Çalışma, bulgulara ilişkin değerlendirmelerin ve tartışmaların yapıldığı bölüm ile çeşitli önerilerin sunulduğu sonuç bölümüyle nihayete erdirilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

1.Zengezur'un Jeopolitik Konumu ve Kısa Tarihi

Zengezur, tarih boyunca Türk yurdu olmuş ve 20. yüzyılın başlarında Kafkasya ve Doğu Anadolu'daki çalkantılı süreçlerden etkilenmiştir. 1905-1906 ve 1918-1920 yıllarında Ermeni örgütlerinin saldırılarına maruz kalan bölgedeki Azerbaycan Türkleri, büyük zorluklar yaşamıştır. Bolşevik Rusya'nın Kafkasya'yı işgali ve ardından kurulan sosyalist yönetimler, Zengezur'un geleceğini derinden etkilemiştir (İnaç, 2018, s. 310). Ermenistan'ın Zengezur üzerindeki hak iddiaları, Azerbaycan'daki yeni kurulan sosyalist yönetimin tepkisiyle karşılaşmıştır. Ancak, Moskova'nın müdahalesiyle Zengezur, aşamalı olarak Ermenistan'a verilmiştir. Bu durum, Azerbaycan'ın toprak kayıplarına yol açmış ve bölgedeki demografik yapıyı değiştirmiştir

Zengezur'un Ermenistan'a verilmesi, bölgedeki Türk nüfusun azalmasına ve Ermeni nüfusun artmasına yol açmıştır. Sovyet döneminde uygulanan zorunlu göç politikaları, tarihi Zengezur bölgesindeki demografik yapıyı derinden etkilemiştir. Bölgede yaşamaya devam eden Azerbaycan Türkleri, 1987 yılından itibaren artan baskı, şiddet ve katliamlarla Ermenistan'ı terk etmeye zorlanmıştır. Bu süreç, bölgedeki Türk varlığının yok edilmesiyle sonuçlanmıştır. Arşiv kaynakları, Zengezur'un Ermenistan'a verilmesiyle ilgili çarpıcı bilgiler sunmaktadır. Azerbaycan SSC Tarım Halk Komiserliği'nin 22 Ekim 1922 tarihli raporu, Azerbaycan topraklarından Ermenistan'a verilen toprak miktarını gözler önüne sermektedir. Rapora göre, Gazah kazasından 379.984 Desyatın ve eski Zengezur kazasından 405.000 desyatın toprak Ermenistan'a verilmiştir. Bu toprak kayıpları, Azerbaycan'ın yüzölçümünü önemli ölçüde azaltmıştır. (ASLANLI, Kasım 2021)

1912 ile 1921 yılları arasında, Doğu Anadolu'dan Hazar Denizi'ne kadar uzanan bir bölgede, çoğunlukla Taşnaksutyun çeteleri tarafından gerçekleştirilen katliamlarda 500.000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir (İnaç, 2021b, 147). 1915'teki Ermeni tehcirinin ve yerleşiminin ardından, 19. yüzyılın sonunda Türkiye ve İran'dan gelen Ermenilerin Rusya tarafından eski Erivan eyaleti ve Karabağ çevresindeki bölgelere yeniden yerleştirildiği belgelenmiştir. Bu demografik değişimler, Türkiye'yi Azerbaycan'dan ayıran bir "Ermeni bariyeri"nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Sovyet döneminde Ermenistan ve Azerbaycan'da iki grup arasında önemli bir çatışma olmasa da alınan kararlar Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti'nin Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti topraklarına genişlemesine yol açmıştır (Sarıkaya, 2020).

Zengezur'un demografik yapısının değiştirilmesi ve Türk nüfusun bölgeden silinmesi, Ermenistan'ın bölge üzerindeki hak iddialarını güçlendirmiş ve gelecekteki çatışmaların zeminini hazırlamıştır. Bu durum, Zengezur'u günümüzde de tartışmalı bir bölge haline getirmiştir (İnaç, 2020, s. 512). Koridorun hayata geçirilmesi, bölgede jeostratejik bir dönüşüme yol açarak güç dengelerini yeniden şekillendirecektir. Bu durum, bölgedeki mevcut güç sahiplerinde rahatsızlığa neden olmakta ve bölgeyle ilişkisi olan veya ilgi duyan aktörlerin bu değişime karşı pozisyon almasına yol açmaktadır.

Bölgede ki önemli bir değişiklik ise Haziran 2021'de Türkiye ve Azerbaycan, Zengezur koridoruna atıfta bulunan ilk uluslararası belge olan Müttefik İlişkiler Hakkında Şuşa Beyannamesi'ni imzalanmasıdır (İnaç, 2021a, s. 241). Bu koridor, yüzyıllardır stratejik öneme sahip olan önemli ekonomik, politik, güvenlik ve psikolojik etkiler getirecek bir projedir. Bu koridor, uzlaşmadan kaynaklanan bir toprak değişikliği girişimi olarak tasarlanmamış olsa da, bölgesel barışı ve iş birliğini artırmak için tasarlanmış bir ulaşım projesi olarak görülmektedir (Aslanlı, 2021).

Geçmişten günümüze bakıldığında İran-Azerbaycan ilişkileri, tarih boyunca karşılıklı güvenlik endişeleri ve rekabet temelinde gelişmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Azerbaycan'ın

bağımsızlığını kazanması, İran için yeni bir güvenlik riski oluşturmuştur. Özellikle, Kuzey ve Güney Azerbaycan'ın birleşme olasılığı, İran'ı kaygılandırmış ve bu nedenle Karabağ sorununda Ermenistan'ı desteklemiştir (İnaç, 2022; s. 211). İran, Azerbaycan'ın güçlenmesini engellemek ve bölgedeki nüfuzunu korumak amacıyla çeşitli politikalar izlemiştir. Ancak, 1993 yılında Ermeni güçlerinin İran sınırına dayanmasıyla birlikte, Ermenistan'ın daha fazla güçlenmesini engellemek için Türkiye ile iş birliğine yönelmiştir (İnaç, 2007, s. 29) Dağlık Karabağ sorununun bölgesel ve uluslararası boyut kazanmasıyla birlikte, uluslararası platformlarda da çözüm arayışları artmıştır. AGİT-Minsk Grubu, sorunun çözümü için önemli bir mekanizma olmasına rağmen, kalıcı bir barış ve istikrarın sağlanmasında yetersiz kalmıştır.

2. İran'ın Zengezur Koridorunda Jeopolitik ve Ekonomik Çıkarları

Geçmişten günümüze bakıldığında İran-Azerbaycan ilişkileri, tarih boyunca karşılıklı güvenlik endişeleri ve rekabet temelinde gelişmiştir. İran İslam Cumhuriyeti, Azerbaycan için sadece komşu bir ülke değil, çok daha fazlasını ifade ediyor. İki ülke, yaklaşık 618 km'lik ortak kara sınırı ve Hazar Denizi'ndeki paylaşımlarıyla coğrafi yakınlık içinde bulunuyor. Tarihsel ve kültürel bağlar da iki ülkeyi birbirine bağlıyor. Azerbaycan, İran'dan sonra dünyadaki en büyük ikinci Şii nüfusa sahip ülke olarak öne çıkıyor (İnaç, 2004, s. 36).

Ancak İran ve Azerbaycan arasındaki tarihi, kültürel ve dini ortaklık birbirine zıt iki sonuç ortaya çıkarmaktadır. Ortak noktalar ilişkileri bir yandan yumuşatmakta diğer yandan da gerilime neden olmaktadır. Örneğin Azerbaycan halkının büyük bir bölümünün Şii ve hatta Şiiliğin Caferi kolundan olması bir yandan İran ile yakınlığı artırırken, diğer yandan Azerbaycan'ın laik devlet yapısı Tahran ile çatışma yaratmaktadır. İki devletin siyasi liderleri gerilen ilişkilerin belirli bir seviyede tutulmasına yönelik tarihi, kültürel ve dini ortaklığı araç olarak kullanmakta ve bu duruma vurgu yapmaktadır. (Abasov, 2011).

Bütün bunların yanı sıra Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması, İran için yeni bir güvenlik riski oluşturmuştur. Özellikle, Kuzey ve Güney Azerbaycan'ın birleşme olasılığı, İran'ı kaygılandırmış ve bu nedenle Karabağ sorununda Ermenistan'ı desteklemiştir. İran, Azerbaycan'ın güçlenmesini engellemek ve bölgedeki nüfuzunu korumak amacıyla çeşitli politikalar izlemiştir. Ancak, 1993 yılında Ermeni güçlerinin İran sınırına dayanmasıyla birlikte, Ermenistan'ın daha fazla güçlenmesini engellemek için Türkiye ile iş birliğine yönelmiştir (İnaç, 2003, s. 343) Dağlık Karabağ sorununun bölgesel ve uluslararası boyut kazanmasıyla birlikte, uluslararası platformlarda da çözüm arayışları artmıştır. AGİT-Minsk Grubu, sorunun çözümü için önemli bir mekanizma olmasına rağmen, kalıcı bir barış ve istikrarın sağlanmasında yetersiz kalmıştır.

Görüldüğü üzere Zengezur Koridoru'nun olası etkileri, bölgedeki aktörlerin bakış açılarında farklılıklara neden olmaktadır. Özellikle Ermenistan, bu projenin hayata geçirilmesiyle birlikte bölgedeki izolasyonunun artabileceği ve ekonomik çıkarlarının zarar görebileceği endişesini taşımaktadır. Zira koridorun, İran-Ermenistan sınırının ortadan kalkmasına ve dolayısıyla Ermenistan'ın bölgedeki bağlantısının zayıflamasına yol açabileceği düşünülmektedir.

Azerbaycan, Ermenistan ve İran sınırlarında bulunan bölge, bölgenin dinamiklerinde önemli bir rol oynamaktadır. Savaşın ardından Zengezur Koridoru'nun açılması için yapılan anlaşmanın bölgede barış ve istikrarı teşvik etmede etkili olması bekleniyor. Bununla birlikte, bölgedeki değişen statüko İran için endişe kaynağıdır (Alkış & Aslan, 2022).

Çünkü Zengezur Koridoru, Azerbaycan'ın altyapısını Nahçıvan'a etkili bir şekilde bağlayacaktır. Azerbaycan ve İran arasında, İran üzerinden taşınan gazda %15 indirim içeren Nahçıvan'a doğal gaz tedariki konusunda bir anlaşma yapılmıştır. Üçlü bildiride özetlenen maddelere göre, yeni ulaşım rotaları olasılığı ortaya çıkabilir. Bu, internet, telefon, elektrik ve doğal gaz gibi temel altyapı bağlantılarının bu koridor aracılığıyla Nahçıvan'a kurulabileceğini göstermektedir. Hat

üzerindeki tüm engeller kaldırıldığında, Azerbaycan bu rotayı kullanarak Nahçıvan'a doğal gaz tedarik edebilecektir. İran'ın 9 Kasım'da imzalanan anlaşmadan memnun olmadığına dair söylentiler var ve bu durumla bağlantılı olmaktadır. İran'ın Zengezur Koridoru'nun açılmasını öngören hükümden endişe duyduğu ve bu hükmün uygulanmasına karşı olduğunu ifade etmek için Rusya ile görüştüğü bildirilmiştir. İran Cumhurbaşkanlığı Ofisi Siyasi İşler Müdür Yardımcısı Jamshidi, resmi sosyal medyada yaptığı açıklamalarda, Zengezur Koridoru'nun açılmasıyla ilgili endişelerini dile getirerek, bunun güvenliklerini tehdit etmiştir. Bu gelişmenin NATO'nun bölgedeki varlığını artıracak ve çevre ülkeler için ulusal güvenlik sorunlarına yol açacağını savunmaktadır (Sarıkaya, 2020)

3. Sonuç

Zengezur Koridoru'nun önemi, farklı yönlerde alternatif rotaların varlığı ile karakterize edilebilir. Bu koridor her şeyden önce Türkiye ile Orta Asya arasında yeni bir yol oluşturulmasını teşvik ederek Türkiye'nin bu yöndeki İran'a olan bağımlılığını zayıflatacak, ikinci olarak da Azerbaycan'ı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ne bağlayan İran'ın bir baskı aracı olan Nahçıvan transitinin etkisini azaltacaktır.

İran'ın bu konudaki olumsuz tutumunu etkileyen bir diğer önemli faktör ise, yukarıda bahsedildiği gibi ülkenin Azerbaycan'ı Nahçıvan'a bağlayan transit ülke olma özelliğini kaybetme olasılığıdır. Zira koridorun faaliyete geçmesi durumunda, Bakü ile Nahçıvan arasında İran'a ihtiyaç duyulmadan doğrudan bir bağlantı kurulabilecektir. Bu durum, İran'ı önemli coğrafi ve jeopolitik avantajlardan mahrum bırakabileceği gibi, Türkmen gazının da Azerbaycan üzerinden Avrupa'ya taşınmasının önünü açarak İran'ın enerji alanındaki rolünü zayıflatabilir.

Bu durum da İran, Zengezur Koridoru'nun açılmasını istememektedir; çünkü bu koridor, Türk dünyasının birbirine kara yoluyla bağlanmasını sağlayacak ve bu durum İran'ın bölgedeki etkisini azaltacaktır. İran'ın Zengezur Koridoru'na gösterdiği tepki, Türkiye'nin bu projeden kaynaklanabilecek jeopolitik kazanımlarıyla da yakından ilişkilidir. Koridorun hayata geçirilmesi, Türkiye'nin bölgesel ulaşım ağındaki konumunu güçlendirecek ve Orta Asya ülkeleriyle olan bağlarını kuvvetlendirecektir. İran, Türk dünyasının entegrasyonunu kendi ulusal güvenlik ve çıkar algısı çerçevesinde değerlendirmekte ve bu durumu bir tehdit olarak algılamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Azerbaycan ve Hazar Denizi üzerinden Orta Asya pazarlarına erişimi, İran'ın ekonomik çıkarları açısından risk oluşturmaktadır. Ayrıca, olası bir Azerbaycan-Ermenistan-Türkiye işbirliği, İran'ın bölgedeki siyasi etkisini azaltabilir ve Tahran'ın bölgedeki aktörler üzerindeki manevra kabiliyetini kısıtlayabilir. İran'ın bölgedeki güç dengesine ilişkin hassasiyetleri, güçlü bir Azerbaycan'ın varlığını bir meydan okuma olarak algılamasına neden olabilir.

Sonuç olarak, Zengezur Koridoru, sadece bir ulaşım güzergâhı değil, bölgesel ve küresel dengeleri etkileyen çok boyutlu bir projedir. Bu koridorun hayata geçirilmesiyle birlikte, bölgedeki jeopolitik, ekonomik ve sosyal dinamiklerde önemli değişimler yaşanması beklenmektedir. Zengezur Koridoru'nun açılması, öncelikle bölgedeki ulaşım ağlarını entegre ederek ticareti kolaylaştıracak, ekonomik büyümeyi hızlandıracak ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri güçlendirecektir.

Tüm bu faktörler göz önüne alındığında, Zengezur Koridoru'nun İran açısından jeopolitik bir kayıp olabileceği ve ülkenin Kafkasya denkleminden tamamen çıkarılabileceği değerlendirilebilir. Hatta Azerbaycan'ı Nahçıvan'a bağlayan en önemli güzergâh olmaktan çıkması, uzun vadede İran'ın Kuşak ve Yol Projesi gibi önemli projelerdeki rolünü de olumsuz etkileyebilir.

Kaynakça

1918-1920 Yılları Arasında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Haritası. (t.y.).
https://www.azerbaijans.com/content_359_tr.html

- 1918-1920 Yılları Arasında Zengezur Kazası Haritası. (t.y.). [Map]. <https://axc.preslib.az/az/maps>
- Abasov, A. (2011). Azerbaijan and Iran: Contradiction and perspectives of development of their relations. *The Analyticon*, No.7, <http://theanalyticon.com/?p=446&lang=en> (07.2011).
- ADR-İran İlişkileri, 1919-1920, (2017). Batı yayınevi, Bakü.
- Akdevelioğlu, A. (2004). İran İslam Alkış, M., & Aslan, S. (2022). *Zengezur Koridoru'nun Türkiye'nin Türk Dünyası ile İlişkilerine Etkileri*. P. Karatay-Gögül, S. Kızılkaya, & L. Sizer (Dü) içinde, *Sosyal Bilim İncelemeleri*. Ankara: Uzun Dijital Matbaa.
- Aslanlı, A. (Kasım 2021). *Zengezur Koridoru: Zaferin Taçlanması*.
- Aslanlı, A. (2021). Tarihsel bakış., *Çıkmazdan Çözüme Karabağ Sorunu*, Editör: Muhittin Ataman, Ferhat Pirinççi içinde (ss. 117-140). İstanbul: SETA Yayınevi.
- Cumhuriyeti'nin Orta Asya ve Azerbaycan Politikaları, *Uluslararası İlişkiler*, 1 (2). ss. 129-160.
- İnaç, H. (2003). Makro toplumsal kuramlar açısından postmodernizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 341-351.
- İnaç, H. (2004). Identity Problems of Turkey during the European Union Integration Process. *Journal of Economic and Social Research*, 6(2), 33-62
- İnaç, H. (2007). Rethinking Democracy and Governance in the EU. *Journal of Academic Studies*, 9(32), 1-31.
- İnaç, H. (2014). Çağımızın toplumsal algısını temsil eden parametrelerden kimlik, kültür ve uygarlık kavramlarının sosyo-politik analizi *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 35-57.
- İnaç, H. (2018). The Possibility of multicultural practice during the age of collective identities in line with Arab Spring, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 65, 306-315.
- İnaç, H. (2020). Yeni dünya düzeninin bir habercisi olarak Azerbaycan-Ermenistan çatışmasının soyo-politik analizi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3), 509-521. doi: 10.33712/mana.829489
- İnaç, H. (2021a). Değişen Güney Kafkasya Jeopolitiği ve Rusya-Çin Rekabeti. Avrasya Denkleminde Rusya-Çin Rekabeti (ed. M. Yorumaz ve S. Yılmaz) içinde (ss. 239-251) Astana Yayınları.
- İnaç, H. (2021b). *Uluslararası güvenlik, yeni dünya düzeni ve Türkiye*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İnaç, H. (2022). New world order in post-pandemic process and Turkey". In, *Turkey and the Post-Pandemic World Order* (ss. 199-225). (Edit: A. Salih İkiz), Lexington Books.
- İnaç, H. (2023). Yapısal, kurumsal ve kavramsal boyutlarıyla Türkiye-AB ilişkilerinin güncel analizi. *Bölgesel ve küresel ilişkiler bağlamında Erdoğan Dönemi Türk Dış politikası* (Ed.: A. Özkan), içinde (ss. 233-269).
- Koç, D. M. (2023). *İran Zengezur Koridoru'na neden karşı?*
- Sarıkaya, Y. (2020). *44 Gün Savaşı: Azerbaycan'ın Karabağ Zaferi*. Ankara: Türk Akademisi Siyasi, Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) Raporu.

**SÖMÜRGE DÖNEMİNDE CEZAYİR TOPLUMU ÜZERİNE BAZI FRANSIZ
ETNOGRAFİK ÇALIŞMALARINDAN ÖRNEKLER (MODEL OLARAK AVRASYA
TOPLUMU)**

Hüsamettin İNAÇ¹
Abdelhamid BERREGUİA²
Aymene HADJİ³

Öz

Etnografya, Cezayir’i işgal etme projesini hazırlayan Fransa için bir endişe kaynağı oluşturdu. Proje, bilim adamları ve gezginler tarafından yürütülen etnografik ve sosyolojik çalışmalar üzerine inşa edildikten sonra, Fransız oryantalistler Cezayir topraklarına ilk ayak bastıkları andan itibaren Cezayir toplumunu incelemek ve çeşitli bileşenlerini tanımak için büyük çaba sarf ettiler.

Cezayir toplumsal gerçekliğinin Fransız ordusu tarafından keşif süreci esas olarak saha araştırması ve gözlemlere dayanıyordu. Bu araştırma biçimi Cezayir’deki Fransız etnografik araştırmalarına hâkim olmuştur ve bu tür etnografik araştırmalara başvurulması, Cezayir toplumu hakkında acil bilgi ve veri ihtiyacı tarafından dikte edilmiştir, böylece tam kontrol sağlayacak uygun strateji belirlenebilir. Sonuç itibarıyla bu çalışma, Cezayir’deki Fransız etnografik çalışmalarının gerçekliğini ve çoğu Cezayir’deki Fransız yerleşim projesine hizmet eden bu çalışmaların büyük miktarının amacını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etnografi, Cezayir Toplumu, Fransız Etnografisi, Fransız Ordusu

**EXAMPLES OF SOME FRENCH ETHNOGRAPHIC STUDIES ON ALGERIAN
SOCIETY DURING THE COLONIAL PERIOD (EURASIAN SOCIETY AS A MODEL)**

Abstract

Ethnography created a source of anxiety for France when it prepared the project to occupy Algeria. The project was built on ethnographic and sociological studies carried out by men of scientific missions and travelers, in which French orientalist made great efforts to study Algerian society and get to know its various components since they first set foot on the land of Algeria.

The exploratory process of the Algerian social reality by the French army was based mainly on field investigation and observations. The form of investigation dominated French ethnographic research in Algeria, and resorting to such ethnographic investigations was dictated by the urgent need for information and data about Algerian society so that the appropriate strategy could be set that would allow for total control. Finally, this study reveals the reality of French ethnographic studies in Algeria, in addition to the purpose of the huge number of these studies, most of which serve the French settlement project in Algeria.

Keywords: Ethnography, Algerian society, French Ethnographic, French Army

¹ Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, husamettin.inac@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6922-2010

² Dr. Öğr. Üyesi, Batna Üniversitesi Tarih Bölümü, Cezayir, abdelhamid.berreguia@univ-batna.dz, ORCID: 0000-0002-1569-0783

³ Doktora Öğrencisi, DPU Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, aimen.hadji94@gmail.com, ORCID: 000-0003-3564-7077

Giriş

Avrupa sömürgeciliği beşeri bilimlere, özellikle de bazılarının sömürge bilimleri olarak adlandırdığı ve başını antropoloji, etnografya ve etnoloji gibi tehlikeli üçlünün çektiği dallara yatırım yaptı. Orduları, bu bilimlerdeki araştırma ekipleri araştırmalarını tamamlayıp İçişleri ve Savaş Bakanlıklarındaki her subayın önüne Cezayir'i derinlemesine inceleyen ve boş zihinlerimize, çağdışı zihniyetlerimize ve erdemlerden yoksun ritüellerle dolu yüzeysel dindarlığımıza nüfuz eden ve tüm çılgınlıklarımızı bilen, böylece sömürgeci savaş makinesinin bizi ve kendimizi benzersiz bir coşku ve göz kamaştırıcı bir aptallıkla kontrol altına alma işini kolaylaştıran bu bilimlerdeki bilişsel çıktılarını koyana kadar ülkelerimizin duvarlarına saldırmadı.

1. Çalışmanın Problemi

Cezayir'deki Fransız etnografik çalışmalarının istenen hedefe ne ölçüde ulaştığı ve Cezayir toplumuna nüfuz ederek onu Batı medeniyetine entegre edebildiği düşünülebilir?

2. Sömürge bilimleri (Antropoloji, Etnoloji, Etnografya)

2.1. Antropoloji veya İnsan Bilimi:

Modern bilimlerden biridir ve burada insan inançlarını ve toplumsal yapıların dayandığı sistemleri inceleyen kültürel antropoloji ile ilgilendiğimiz bir dizi dalı vardır. Bazı meraklılar, bu alandaki araştırmalarının onları, toplumundaki insan hakkında genel yasalar oluşturmaya götürebileceğini ve bu sayede uygulamalı bir bilimin kurulabileceğini iddia etmektedir ki Avrupa sömürgeciliğinin aslında sömürgelerindeki insana uyguladığı şey de budur. Bu bağlamda, hepsi de ne yazık ki son derece olumsuz olan bir dizi davranış özelliğini "izler" ve ardından bunları "antropolojik" çalışması altındaki toplumun tüm üyelerine yansıtır; sertlik, sınırlı zekâ, tembellik ve fanatizm gibi... Sonunda bu "kusurlar", Arapların (Kuzey Afrika'nın evlatları) iyi bildiği ve Fransa'daki topluluklarına karşı hala kullanılan ifadeler (Bougnole ve Ratton) gibi aşağılama ve hakaret ifadeleriyle özetleniyor. Ancak bunların en tehlikelisi, antropolojinin klanlar ve bölgeler arasındaki anlaşmazlık ateşini tutuşturmak için istismar ettiği, genel nüfusu birbirine karşı kullandığı isim takmadır. Bu yüzden bu bilim dalına sömürge antropolojisi adını verdik. (Agoun, 2014)

2.1.1. Etnoloji

Bir diğer adı ile insan ırkları bilimi, halkların etnik ve ırksal yönleri, ırksal, kültürel ve ekonomik özelliklerinin yanı sıra halkların hareketleri ve göçleri, yayılmaları ve dağılımları, dilleri, gelenekleri ve görenekleri ve hatta eksiklikleri ile ilgilenir. (Agoun, Al-Hewar Al-Mutamadinun, 2014)

2.1.1.1. Etnografya

Ya da Antropolojinin bir dalı olan ırkları tanımlama biliminin alanıdır. Bir ırkın, toplumun ya da halkın yaşam biçimlerinin ve yöntemlerinin betimsel olarak incelenmesidir. Sömürge dönemlerinde bu bilim, ilkelik kategorisine yerleştirdiği işgal altındaki halklarla ilgilenmiş, onların folklorunu, çelişkilerini, mezhep ve kabile savaşı eğilimlerini, intikam ve ad takma ya da aşağılayıcı ifadeler gibi konuları araştırmıştır. Etnografya Yunanca iki kelimeden gelmektedir: Ethnos, yani ırk ve Graphein, yani tasvir ya da imge. Bu bağlamda, antropoloji, etnoloji ve etnografya arasında ayırım yapma ihtiyacına dikkat çekmek gerekir, çünkü bunlar insanlarla ilgilenen ve birçok açıdan kesişen bilimlerdir ve bazı insanların aralarında neredeyse hiç ayırım yapmadığı noktaya kadar bir kültüre sahip sosyal bir varlık olarak ele alınırlar. Birçok kişi, çalışma alanlarının aynı konu üzerinde örtüşmesi nedeniyle antropolojinin etnoloji ile aynı şey olduğuna inanmaktadır. Bu farklılığa dair belirsizliği ve muğlaklığı ortadan kaldırmak için her birinin çalışma alanı ve konusu netleştirilmelidir. (Agoun, Sömürge Bilimleri, Antropoloji, Etnografya, Etnoloji,, 2014)

Üç bilimin tanımlarından incelediklerimiz sayesinde, bu üç bilim arasındaki ilişkiyi netleştirebiliriz. Antropoloji tam bir insan bilimidir ve etnoloji halkları incelemede uzmanlaşmış bir bilimdir, etnografya ise halkların kendilerinin betimlenmesidir. Ancak bu ilişki sadece teorik boyutta kalır çünkü birçok durumda, özellikle de sahada, bu bilimlerin yöntem ve amaçlarının ötesine geçtiğini ve birbirleriyle örtüşüklerini görürüz. Birçok araştırmacı etnografya ve etnolojiyi sadece antropoloji ile biten aşamalar olarak ele alır, çünkü antropoloji uzmanlığındaki bilim insanı etnografiyi genellikle olayların betimsel bir çalışması olarak kullanır ve etnolojiyi insan gruplarını tanımlarken ve karşılaştırırken kullanır. Sosyal bilimler alanında uzmanlaşmış araştırmacılar ise antropoloji ve etnolojinin aynı madalyonun iki yüzü, yani iki farklı isme sahip tek bir bilim olduğuna inanmaktadır. (Careete, 1849)

3. Cezayir Toplumuna Üzerine Fransız Etnografik Çalışmaları

Fransız antropoloji araştırmacıları, Cezayir toplumunun heterojenliğini doğrulayan çalışmalar ve araştırmalar yoluyla Cezayir'deki teorileriyle sömürge sisteminin desteklenmesine katkıda bulunmuşlardır. Araştırmalarının çoğu Berberi (Amazigh) unsuruna odaklanmıştır, öyle ki Gabriel Camps neredeyse kökenleri Berberiler kadar titizlikle ve uydurma yöntemlerle araştırılan başka bir halk olmadığını iddia etmektedir. (Akli, 2004) Keşif misyonları, pragmatik fiziksel coğrafi doğanın ilk aşaması olarak geldi ve bu bağlamda "Emile Carette" (Carette.E)'nin Kabylie bölgesi üzerine kırk cilde ulaşan, Berberi dilinin özellikleri, coğrafi çeşitlilikle ilişkileri ve sosyal yapısındaki demografik yönü tanımlayan, dağılımını ve yoğunluğunu belirten ünlü çalışması geliyor. Bu misyonların ve çalışmaların amacını üç ekseninde belirler: bilimsel: sınırları ve bölümleri belirlemek ve dünyanın yüzeyini bilmek, ekonomik: ticari alışverişler ve işin yönleri ve sosyo-politik: Cezayir toplumunun siyasi koşullarını ve sosyal ilişkilerini bilmek. (Akli, 2004)

Ayrıca Hanoteau ve Le Tourneux'un 1868'de Al Muqrani ve Al-Haddad liderlerinin büyük ayaklanmasından önce Kabylie bölgesine ve geleneklerine odaklanan birer çalışmasını buluyoruz ve bu çalışma Cezayir'in sömürge döneminde tanıdığı en önemli ve en büyük sömürge çalışmalarından biri olarak kabul ediliyor ve önemi iki şeyden kaynaklanıyor, Birincisi, analiz yoluyla sosyal gerçekleri tanımlamayı amaçlamasıdır. Geleneklerin, göreneklerin ve popüler alışkanlıkların kesin ayrıntıları, daha sonra bu alandaki adanmışlıkları ve antropolojik çalışmalarıyla tanınan diğer oryantalistlerin çalışmaları geldi ve bunların en ünlüsü Fransız oryantalist Emile Masqueray idi. (Saadallah)

4. Fransız Oryantalist Emile Masqueray

Bir Fransız oryantalist, tarihçi ve sosyolog olarak Kasım 1872'de Cezayir'e geldi ve başkentteki Cezayir Lisesi'ne tarih ve coğrafya profesörü olarak atandı. Bu aşamada, Yüksek Eğitim Enstitüsü üyesi Bay Emile le Vasseur'den, Aures bölgesi ve Mzab Vadisi'ne bilimsel bir misyon gerçekleştirerek kendisi adına müdahale etmesini talep etti. Bunun için öne sürdüğü argüman, bu bölgelerin bilimsel açıdan büyük önem taşıdığı ve diğer yandan da sömürge politikasına hizmet ettiğiydi. Berberi bölgelerine yaptığı geziler daha sonra şu şekilde olmuştur: 1875'ten Mart 1878'e kadar Aures, 1878'de Mzab ve Ocak-Mayıs 1881'de Kabylie bölgesi. (brahim, 1998) Özellikle çalışmalarının ortaya çıktığı tarihsel dönemde sömürge sorununa akademik bilimsel perspektiften ilgi duyan üniversite hocalarından biri olarak kabul edilir. Fransız yönetiminin yerel halk ile sömürge otoritesi arasındaki ilişkiyi düzenleme alanındaki kaygılarını gerçekçi bir şekilde yansıtan bu çalışmalar, Cezayir'le ilgili başarılı quality çalışmaları çerçevesinde akademik çalışma alanını oluşturan en önemli çalışmalardan biri olarak sınıflandırılabilir ve Emile Mascari, Cezayir toplumunun akademik çalışmasına herkesten daha fazla prestij ve meşruiyet kazandıran kişidir. Kendisi 1886 yılında (E.Daumas, 1845.) başlıklı bir tarih kitabı yazmıştır.

Bu kitaptaki notlarının çoğu çöl şehirleri hakkında (Duveyrien)'den alınmıştır. Fransız oryantalist Jacques Berque onun hakkında şöyle diyor: Üç Berberi toplumunu öne çıkarması, onları incelemesi, tahlil etmesi ve monografik bir tarzda ele alması nedeniyle araştırmalarının birçoğunu

tamamlamamda büyük kredisi vardı, ancak kitabında bahsettiği kanaatleri, özellikle de Kuzey Afrika toplumlarını eski İtalyan toplumlarıyla karşılaştırmasını onaylamadı. Onun sayesinde Fransız Oryantalizmi, Berberilerin toplumsal yapısını Aures, Kabylia ve Beni Mzab'da yaşayıp tanıdıktan sonra bilebildi ve Cezayir'e Fransa için sahip olmak için elinden gelen her şeyi yaptı, kılıçla ya da sabanla değil, bilimle, sözle ve yazılarıyla. Bunu bize teyit eden şey, 1876 yılında siyasi bir dergi olan "la Revue Bleu" adlı Mavi Dergi'de "Kabylia'nın iki nesil içinde Fransız olmasını istiyorsak, her kabileye bir öğretmen koyalım" diye yazmış olmasıdır. (A.Bernard, 1894, Cilt 38,) Masqueray'in sunduğu büyük eserlere kıyasla, meslektaşı Auguste Bernard, African Magazine'de onun hakkında uzun bir makale yazdı ve bu makalede insanın tarihini anlattı ve erdemlerini sıraladı. Makalesini şöyle bitirmiştir: Masqueray yazıları ve eğitimiyle Cezayir'e tüm gücüyle hizmet etti. Masqueray, bilimin ve yüksek entelektüel kültürün Cezayir'de bir yeri ve rolü olacağına inanıyordu... Masqueray, Afrika'da görev yapmış Fransız subay ve yöneticileriyle aynı seviyede durmaktadır. Émile Masqueray'ın tamamladığı etnografik çalışmalar arasında, Aures'deki Oulad Daoud kabilesinin tahtı üzerine yaptığı çalışma da yer almaktadır: (NOT concernant les Oulad Daoud mont Aurè).

Masqourai'nin Oujana Nehri kıyısında yaşayan Berberi kökenlere dayandırdığı ve kendi alanında seyahat eden hareketli kabilelerden biri olduğunu belirttiği Chaoui'den bahseder ve kökenleri, aidiyeti belirtilmeyen bir karaktere (Burke) kadar uzanır, bazıları onu Roma kökenlerine, diğerleri Yahudi'ye dayandırırken, bazıları onu Arap olarak kabul etmeye devam eder iki kez evlendiğinden ve kabilenin dallarının ve uyluklarının oluştuğu 9 çocuğu olduğundan bahsedilir. Masqourai, Davud oğullarının gelenek ve göreneklerinde kardeşleri ve komşuları Abdi oğullarından farklı olmadıklarını ve Yahudilikten alınan bazı geleneklerin yanı sıra Hristiyanlıktan ödünç alınan bazı kutlamalara da sahip olduklarını, Davud oğullarının ellerine haç dövmesi yaptırdıklarını ve ayrıca kardeşleri Abdi oğullarına kıyasla daha az beyaz renge sahip olduklarını belirtmektedir. (masqueray, alger,1878)

Masqourai'nin Aures üzerine yaptığı çalışmalar arasında Afrika dergisinde Le Djebel Chechar Jebel Chechar (şu anda Khenchela) başlığıyla yayınlanan ve bölgenin tarihini ele alarak bu bölgeyi oluşturan en önemli kabile ve aşiretlerden bahsettiği bir çalışma da bulunmaktadır. Bunlardan sırayla bahsediyoruz: Béni Barbar, Oulad Sultan, Nememcha, Oulad Khiar. Sakray'ın bu çalışmasında, bölgenin ve bölgedeki kabile ve aşiretlerin tarihini çok eski zamanlardan beri takip ettiği fark edilmektedir. Bununla da kalmamış, tıbbi uygulamalar gibi çeşitli uygulamalarını da kaydetmiştir. Bu konuda özellikle şöyle diyor: Hepsini tıp sanatını uyguluyor, genellikle de başarılı bir şekilde ekliyor: Aures'ten bir şeyh bana, silahla vurularak kolu kırıldıktan sonra bir Fransız hastanesine nakledildiğini, burada yaralanmanın ciddiyeti nedeniyle kolunu kesmek istediklerini, ancak şeyhin bunu kabul etmeyerek kabilesine döndüğünü ve bölgedeki doktoruna gittiğini, onun da kendisi için çok şey yaptığını, böylece herhangi bir komplikasyon olmadan çok hızlı bir şekilde iyileştiğini ve sağlığına kavuştuğunu anlattı. Bu konuda herkes tıp sanatında, özellikle de kafatası trepanasyonu (trépanation du crane) gibi cerrahi operasyonlarda yetenekli oldukları konusunda hemfikirdir. (Coquet, 1936)

5. Thérèse Rivière ve Germaine Tillion'un Aures'e Yolculuğu

5.1. Thérèse Rivière (1901-1970)

O dönemde Trocadero Etnografya Müzesi'nin müdür yardımcısı olan Georges-Henri Rivière'in kız kardeşidir. Thérèse Rivière ilk nesil profesyonel Fransız etnograflardan biridir. Çok az yazı bıraktı ve etnograf olarak kariyeri savaştan kısa bir süre sonra hastalık nedeniyle kesintiye uğradı. Uluslararası Afrika Dilleri ve Kültürleri Enstitüsü tarafından bir misyonun başına atandı ve Aralık 1934'te Germaine Tillion eşliğinde iki yıllığına Aures'e gitti. Trocadero'daki Etnografya Müzesi'nde, ardından da "Beyaz Afrika ve Doğu" bölümünü yönettiği Musée de l'Homme'da çalıştı. Etnografik objeler, Neolitik kazı malzemeleri, ses kayıtları konusunda uzmanlaştı ve yirmi

saha defteri, çizimleri, filmleri ve fotoğrafları Aures bölgesinin tanıtılmasına büyük katkı sağladı. Antropologlar, doğru bilimsel sonuçlarla temsil edilen hedeflerine ulaşmak için etnolojiye şiddetle ihtiyaç duyduklarından, Cezayir'in sömürge yetkililerinin, Cezayir toplumunu anlamak ve yeniden inşa etmek amacıyla bazı araştırmacıların Cezayir toplumunun etnik kökenlerini incelemesine izin verdiğini görüyoruz. Bazı Cezayir bölgelerinde antropolojik çalışmalar yapmak üzere görevlendirilen Fransız kadınlar arasında antropolog ve etnograf Thérèse Rivière ile merkezi Londra'da bulunan Uluslararası Afrika Dilleri ve Kültürleri Enstitüsü'nden etnolog Germaine Tillion vardı, Paris'teki Koloni Okulu'nun Modern Doğu Dilleri ve Afrika Uygarlığı Ulusal Okulu'nda etnoloji bölümü başkanı ve Sudan dilleri profesörü olan Henri Laborit'in önerisi üzerine, 1934 yılında Berlin Üniversitesi'nden Alman dilbilimci Diedrich H. Westermann ile birlikte Arris bölgesinde bir misyon yürütmeye karar verdi. Bu görev iki araştırmacı arasında paylaştırıldı, "Thérèse" yazmaktan nefret ettiğini biliyordu, bu yüzden en başından itibaren teknik çalışmalarda uzmanlaşmaya ve maddi olan her şeye dikkat etmeye karar vermişti. Bu nedenle Aures halkının zanaat teknikleri ve sosyal meslekleri üzerine araştırmalar yaptı, "Mattia Gaudry"nin "Aures'teki Chaoui Kadını" başlıklı çalışmasında bu konuya değindiğini ve aynı konuda bir tezi tekrarlamamanın mantıksız olduğunu fark edince, Germaine Tillion'u Berberi nüfusun sosyal örgütlenmeleri üzerine bir tezi tamamlaması için görevlendirirken, Kendisi ise daha sonra İnsan Müzesi'nde sergilenecek bir dizi fotoğraf eşliğinde Aures'in günlük yaşamında kullanılan bir dizi aleti incelemeye yöneldi. (diğerleri, 2017)

Ghreena Abdel Nour, bölgeyle ilgili çalışmasında, doktora tezinde, Fransız arşivlerinde korunan belgelerden birinde, Şubat 1955'te Genel Vali Jacques Soustelle'e gönderdiği ve Nazilerin Fransa'yı işgali sırasında Alman polisi tarafından ele geçirilen çalışmasında bir bölümü Chaouilerin unvan ve isimlerine ayırdığını belirttiği bir rapor bulduğundan bahsetmektedir. Akrabalık konusunda ise raporunda Chaouilerin Romalı ailelerden ziyade ilkel Keltlere daha yakın olduğunu belirtmiştir. Tion, kabile ve aile organizasyonlarını ya da Chaouis'de grup anlamına gelen (harfiqth) ya da diğer bölgelerde aynı yakın atalardan gelen aynı akrabalığa sahip grup (companionship) olarak adlandırılan şeyi incelemeye çalışmıştır. 1940 yılında İnsan Müzesi, Therese Rivière tarafından iade edilen 857 parça ve birkaç bin fotoğraf ile Germaine'in görevlerinden birkaç yüz parça içeriyordu. Germaine 1.500 fotoğrafı ise evinde saklıyordu. Müzenin bodrumlarında terk edilmiş ve bu nedenle kullanılamaz durumda olan ses kayıtları ve filmler kurtarıldı. Thérèse Rivière'in fotoğraflarına gelince, Fanny Colonna da Germaine gibi bazılarını çalışmalarında kullandı. (Ghreina, 1962) Görevin sonuçları 28 Mayıs 1943'te Musée de l'Homme'da The Aures başlıklı bir sergide sunuldu. Jacques Foblé o sırada sergiden sorumluydu, Thérèse o sırada hastalıktan muzdaripti ve Germaine Tillion tutuklanıp Fresnes hapisanesinde hapsedildikten sonra Ravensbrück'e sürülmüş ve 1945 yılında serbest bırakılmıştı.

Üç bölüm halinde düzenlenen sergide çok sayıda obje ve fotoğraf yer aldı: ilk bölümde fotoğraflar ve çizimler aracılığıyla (teraslı tarlalar ve kolektif sulama araçları), ikinci bölümde teknikler (kullanım ve üretim aşamalarını gösteren objeler ve fotoğraflar), son bölümde ise sosyal organizasyon (düğün, ekim, sünnet vb. etkinliklerden karelerle) üzerinde duruldu (DJOGHLAL)

5.1.1. Kurtuluş Devrimi Sırasında Araştırmacı Germaine Tillion

30 Mayıs 1907'de Fransa'nın Haute-Loire bölgesindeki Allègre köyünde doğdu. 1919'da Paris'e taşındı ve Sorbonne Üniversitesi Louvre Okulu'nda yükseköğrenimine devam etti. 1925'ten sonra etnoloji okumaya başladığında, beşeri bilimler alanında bir araştırmacı olarak tüm yaşamına yön verecek bir yön çizdi. Etnoloji Enstitüsü'nden 1932 yılında mezun olmuş ve meslektaşları "Thérèse Rivière" ile birlikte bilimsel bir araştırma görevine atanmış, kendisi de bu görev için "Marcel Moss" tarafından Cezayir'in Aures bölgesinde görevlendirilmiş ve "Lahmar Khedou" Dağı'nın eteklerindeki "Aris" bölgesine yerleşmişlerdir. (Sarah Frioux-Salgas et Carine Peltier Caroff, 2015) 19 Nisan 2008 tarihinde 101 yaşında Saint-Mandé'deki evinde vefat etti. Son zamanlarda

bu müstesna kadına birçok dosya ve harika eser ithaf edildi. Germaine Tillion, Marcel Mauss ve Louis Massignon'un yanında etnoloji ve oryantalizm eğitimi almış ve 1934'ten 1940'a kadar Aurès bölgesindeki Chaouia kabileleri arasında uzun süre kalmıştır.

Savaş sırasında Fransa'nın başkenti Paris'e döndüğünde, 1940 yılında Direniş'e katıldı ve daha sonra "İnsan Müzesi" olarak adlandırılacak ağın çalışmalarında önemli bir rol oynadı. Mahkûmiyetinin ardından 1942'de tutuklandı, Fresne'de hapsedildi ve Ekim 1943'te on beş ay boyunca yaşadığı ve dehşete tanık olduğu Ravensbrück'e sürüldü. Savaştan sonra yorulmak bilmeden Nazizm ve Stalinizmin suçlarını araştırdı ve David Rousset ile birlikte Her Türlü Toplama Kampı Sistemine Karşı Uluslararası Komite'ye katıldı. Cezayir'deki Fransız işgali sona erdiğinde, 1954 devriminden sonra Cezayir'e bir görevle gönderildi ve halka hizmet etmeyi amaçlayan sosyal merkezler kurarak "evsizlikle" mücadele sözü verdi. İslam dünyasında kadının statüsü üzerine çeşitli araştırmalar yürütmüş, 1958'de araştırma direktörü olarak atandığı École Practicale d'Etudes Aéroports'da ders vermiş ve Mağrip toplumları üzerine bir araştırma ekibini yönetmiştir ("Arap-Berberi Bölgesinde Sözlü Edebiyat, Lehçeler ve Etnoloji") (Augstin Barbara, 2008).

Daha sonra Cezayir'deki sömürge yetkilileri tarafından Cezayir'deki ekonomik durumu incelemekle görevlendirildi ve New York'tan döndükten hemen sonra François Mitterrand tarafından, Rus-Alman savaşının suçlarıyla ilgili resmi bir görevle Cezayir'e gönderildi ve kendisinden Aures'e giderek oradaki ekonomik durum hakkında acil bir rapor sunması istendi. Bölgeyi en iyi tanıyan Fransız kadın olarak, 1934'te Aures'e gitmiş ve yoksul köyleri ziyaret etmiş, yoksul köylülerin durumuna ilişkin birçok gözlem kaydetmiş ve Ahmar Khaddou Dağları'na dört gezi yapabirmiştir. (Christian Bromberger, 2009) Cezayir'e varışından hemen sonra özellikle Aures bölgesinde yaptığı incelemeler sırasında şunları söylemiştir: "Kasım 1954 ile Şubat 1955 arasında onlara (Auresliler) döndüğümde, tarihlerindeki ani değişim beni çok etkiledi ve bu kelimeyi henüz 'klochardisation' olarak ifade etmemiştim." Germaine Tillon'un Aures bölgesindeki deneyimi nedeniyle, Mitterrand tarafından Cezayir'deki ekonomik durumu araştırmak üzere özel bir komitenin üyesi olarak atandı ve Aures'in "Aris" bölgesine gitti. İlk bakışta, yaşam standardının son on dört yılda ulaştığı düşüşün boyutlarını keşfettiğinde şiddetli bir şok yaşadı. Bu araştırmacı, gözlemlediklerini kapsamlı bir şekilde sunmuş ve raporunda bahsettiği en önemli şeyler arasında şunlar yer almıştır "Bir milyon Müslüman Cezayirli tamamen ya da kısmen işsiz, iki milyon kişi ise istihdam seviyesinin altında."

Germaine'in o kış Avrasyalı köylülerle ilgili olarak fark ettiği ve söylediği şey de gerekli olan şeydir: "Sığır sürülerinin otlak yetersizliği nedeniyle ölmesini izliyorlardı ve aç tarım işçileri, gelecek yıl mısır başakları yetiştirmek için ekmeleri gereken tahıl tohumlarını yemek zorunda kalıyorlardı." Alistair Horne ("Barış İçin Acımasız Bir Savaş" adlı kitabında) bu raporda belirtilenlerin bir sonucu olarak, Germaine Tillon'un Cezayir'deki özgürlük devriminin patlak vermesinin nedenlerini yoksulluk ve açlık gibi ekonomik faktörlere bağladığı ve raporunda Auras sakinlerinin Cezayir halkı gibi bağımsızlık ve özgürlüğe eğilimli olduğunu belirtmediği gerçeğine gitti. Tillion kitabında (1957'de Cezayir) sosyal sefaletin Auralarda devrimin patlak vermesinin nedenlerinden biri olduğunu söylüyor ve Auralarda yaşayanları otuzlu yıllarda büyük bir yoksulluk içinde bulduğunu ve ellili yıllarda onlarla tekrar karşılaştığını ve onları büyük bir sefalet içinde bulduğunu anlatıyor, bu bağlamda Fransız varlığına geldiğimizde ise (1934 yılında Auralarda bulunduğu dönemi kastediyor) yokluğu çok dikkat çekiciydi. Tek bir kolon bile yok. Öğretmeni olmayan bir okul ve boş bir yol var. Doktor yok, hemşire yok, medeniyet misyoneri yok. En fazla bazı niyetler var, ama onları eylemler takip etmiyor... Tıp kursları yok, bu bir gerçek. Organize bir aspirin dağıtımı yok ama bataklik humması, tifüs, tifo yaklaşık 15 yıldır bölgeyi kasıp kavuruyor ve halk doktorun geldiğine şahit olmuyor... 15 yıl sonra, işte tablo. Tek bir kolon ya da çalışan yok ama bölgede barış hüküm sürüyor, sağlık iyileşiyor, bataklik humması nedeniyle bitler yok oluyor ve tifüsle birlikte sivrisinekler de ortadan kalkıyor. Gerçek bir kıtlık (yani devrim)

geldiğinde, mideyi acıtan değil, insanları öldüren bir kıtlık, çalışanlar un ve pirinç dağıtımını denetlemek için oraya taşınıyor. Bu sömürgecilik mi? Evet, tam olarak öyle ve bazen insanlara görünmesini istediğim kadar basit veya zararsız değil. (Rkibi, 1994)

6. Sonuç:

Son olarak, bu araştırma aracılığıyla bir dizi sonuca varıyoruz:

O dönemde çoklu uzmanlıklara sahip Fransız oryantalistlerin çalışmalarının ırk, din ve dil olmak üzere üç eksene odaklandığı ve bunları bilmenin toplumun etnik gerçekliğini ve onu oluşturan yelpazeleri bilmek için yeterli olduğu ve bunlar aracılığıyla toplumun işgalcinin istediği yöne yönlendirilebileceği belirtilmektedir. İşgalci, askeri işgale coğrafi özelliklerin, kültürel, sosyal ve dini kalıpların iyi bilinmesinin eşlik etmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

Sömürge yönetimi, antropolojik araştırmaların, toplumlara nüfuz etme ve onları doğru bir şekilde analiz etme gücü sayesinde, öteki hakkında bilmek istediklerini sağlamaya yeterli olduğunu fark etti. Fransız oryantalistler Berberi kabileleri ve toplumları üzerine birçok çalışma yürüttüler ve tarih, coğrafya, tıp ve fizik bilimleri gibi diğer uzmanlık alanlarına dayandılar. Berberiler, diğerlerine kıyasla çok daha fazla araştırmaya konu oldu ve onlara Avrupa kökenli teorisi ve Akdeniz ırkı teorisi de dâhil olmak üzere birçok farklı teori uygulandı. Sonuç olarak, Berberiler için uzun zaman önce ortaya çıktıkları yerden başka orijinal vatanlar aramanın boşuna olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- A.Bernard, E. M. (1894, Vol 38,). *Revue Africaine. imp : Adolph Jourdan*, Alger, p 369.
- Agoun, A.-A. (2014). *Al-Hewar Al-Mutamadinun. Al-Hewar Al-Mutamadinun*, 4401.
- Agoun, A.-A. (2014). *Colonial Sciences, Anthropology, Ethnography, Ethnology, Al-Hewar AlMutamadinun* , 4409, 00.
- Akli, M. (2004). *Sociology and Society in Algeria*, “Proceedings of the National Conference on Sociology and Society in Algeria: What is the Relationship?”, presented by Abdelkader Lakjaa. Oran, Algeria: Dar Al-Qasbah for Publishing.
- Augstin Barbara, C. (2008). *GermaineTillion une résistante qui a traversé le siècle. Revue hommes et migration*.
- Brahim, O. (1998). *la grand mission d'enquête scolaire d'emile masqueray en Kabylie (1881), revue études et documents berbères. Paris*, p.8.
- Careete. (1849). *Exploration scientifique de l'Algérie, étude sur la Kabyle proprement dite. bibliothèque national de France, paris* , p.6.
- Christian Bromberger, C. (2009). *Germaine Tillion (1907-2008), L'Homme. EHESS*, 11.
- Coquet, M. (1936). *Missions, enquêtes et terrains - Années 1930 » coordonnée par Christine Laurière Lahic / Ministère de la Culture et de la Communication, Direction générale des patrimoines, Département du pilotage de la recherche et de la politique scientifique,. Un destin contrarié La mission Rivière-Tillion dans L'Aurès*.
- Djoghla, D. (s.d.). *Germaine Tillion et ses vies algériennes. Article publié partiellement dans. Consulté le 11 2024, sur http://www.lequotidienoran.com/index.php?news=50151&archive_date=2007-06-02:*
- Daumas, E. (1845). *le Sahara Algérie étude géographique statistique historique. gallica.bnf.fr , Bibliothèque national de France*.

- Ghreina, A. N. (1962). Algerian society in French anthropological writings The case of eastern Algeria during the colonial period 1880-1962. a thesis submitted for a doctorate in modern and contemporary history, University of Algiers 2 . masqueray, E. (alger,1878). : NOTE concernant les Oulad Daoud mont Aurès (Aura), Adolphe Jourdan. libraire-éditeur, , pp21, 25. others, F. B. (2017). The Aures, descriptions and images of Germaine Tillion (from 1934 to 1963), National Center for Prehistoric Research, Anthropology of the History of Algeria, no edition, 24.
- İnaç, H. 2004. Identity Problems of Turkey during the European Union Integration Process. *Journal of Economic and Social Research*, 6(2), 33-62.
- İnaç, H. 2007. Rethinking Democracy and Governance in the EU. *Journal of Academic Studies*, 9(32), 1-31.
- Inac H. 2012. Transformation of Arabic Identity during the Arab Spring. *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 2 (23), 199-204.
- İnaç, H. 2018. The Possibility of Multicultural Practice During The Age of Collective Identities In Line With Arab Spring, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 65, 306-315.
- İnaç, H. 2021a. *Uluslararası Güvenlik, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İnaç, H. 2021b. What Does Turkey Promise for The Middle East and North Africa? *Türk Kamu Yönetimi Dergisi*, 1(1), 1-13.
- İnaç, H. 2022. New World Order in Post-Pandemic Process and Turkey. In: Turkey and the Post-Pandemic World Order (Edit: A. Salih İkiz), Lexington Books, 199-225.
- Rkibi, A. (1994). Identity between Culture and Demography. *Studies and Articles Algeria*, Dar Houma , pp 197-198.
- Saadallah, A. a.-Q. (s.d.). Cultural History of Algeria , p 36.
- Sarah Frioux-Salgas & Carine Peltier-Caroff. (2015). Le don Guérin-Faubleé et la collection Thérèse Rivière Archives et photographies. 2: publié sur le site du musée du quai BranlyJacques Chirac.

